

ŽIVLJENJE IN SVET

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 2.

V Ljubljani, dne 15. januarja 1927.

Leto I.

Prirodopisec Fran Erjavec

Ob 40 letnici njegove smrti.

Dne 13. jan. 1887., torej pred 40 leti, je umrl v najboljših letih — še ne 53 let star — Fran Erjavec, slovenski pisatelj in prirodopisec. Izdihnil je sredi najmarljivejšega dela. Eno uro pred smrtjo je še sedel za pisalno mizo.

Prirodopisca slavimo v Erjavcu: moža, ki se je poglobil v prirodo in njeno življenje ne samo z ostrim razumom, ampak tudi s toplo ljubeznijo. Potem pa je pisal vsemu svojemu narodu, z zgolj čitanim kancem, o prirodi in njenih čudesih tako pristrčno, živo in zanimivo, kakor nihče drugi. V tem pogledu je bil sestranski delavec; bil je naš zoolog, botanik, mineralog, geolog in kemik.

Naslednika Erjavec ni imel. Danes mord. že nekoliko slutimo, k. ko usodno je bilo to delstvo za naš nadaljni razvoj. Moč modernih velikih narodov je učen. ena ba. za napr. u prouč. vana in spoznav. nja prirode ter praktične uporabe znan. tv. nih prirodop. njih. sledkov v človeškem življenju. Za ta napredek ne. loščaji. poedinci. ki so se posvetili fiziki, kemiji, biologiji, tehniki itd., ne: splošen interes je potreben, preobraz. mentalitete. naroda. ki. morela izvršiti. Saj smo Slovenci kot celota. andane za XX. stolet. e. preveč. dovinsko in jeziko. slovno usmerjeni.

Da, Erjavec je bil začel z uspehom delo za preporod duševnosti svojega naroda. Njegove slike iz živalstva so dandanes še naši najlepši rod. znanstveni spisi; njegove »Domače in tuje živali« podoba. bi bile de. danes, v novi izd. z. od. r. n. slikami, naša najl. p. s. prir. op. s. n. knjiga. Zato razum. mo. d. so se svojčas narodu Erjavčev knji. tako pril. ubile; kolika škoda, d. j. Erjavčeva prerana smrt to delo. re. jal.

V Erjavcu pa slavimo tudi prvega našega prirodoslovca: ni samo sprejemal izsledkov drugih, ni se učil samo iz knjige — sam je hotel dognati vprašanja in kmalu se je etn. n. l. p. mati. n. p. r. d. ko se je njen sin z njo pogovarjal. V neposrednem stik. u s. prirodo je dobival od nje odgovore. Erjavec ni bil učej. njak, ki se zarije v svoto delavnico. V svobodni prirodi je prebil vse svoje proste dneve; neumorno je prehodil naše gore in doline, gozdove in travni-

ke, preiskal potoke in reke, pregledal podzemske jame. Pri tem znanstvenem delu je seveda bila potrebna specializacija; kakor je Erjavec vsestranski kot poljudni pisec, tako se je kot znanstveni raziskovalec posvetil proučavanju ene živalske skupine. Najzrelejši sad tega Erjavčevega truda je njegovo delo o mehkužcih goriške dežele. Občudovati moramo znanstvenika Erjavca predvsem zato, ker je znal združiti skrb za natančnost in podrobnost gradiva — naštevanje vrst in najdišč — s smislom za splošne probleme, ki jih je to gradivo nudilo: o vplivih klime višine, o zemljepisni razprostranjenosti vrst, o njihovi izpremenljivosti in njihovem postanku itd. Prav zanimiv primer: za neko visokogorski vrsto polžev našteva Erjavec vsa najdišča na Goriškem in pri najdišču vrh Matajurja, takoj dostavlja približno takole: Znano je mnenje geologov, da je Soča tekla svojčas pri Kobaridu na Laško in potem sledila sedanji pot. Prav lepo se sležejo s to domnevo današnja nahajališča omenjenega polža: v višinah krnskega pogorja ga najdemo povsod, južno od Soče pa edinole na Matajuru kot svedoka onih časov, ko je še gorski greben spajal Matajur s Krnom.

✱

Lepo in za vsekega človeka zanimivo je umel Fran Erjavec opisati prirodo. To mu je slo. tem lažje izpod roke, ker je bil tudi pisatelj. Njegove povesti so se rade čitale, saj je pisal prijetno in zabavno o domačih krajih in ljudeh. Še danes marsikdo rad seže po kaki Erjavčevi povesti.

Kot primer Erjavčevega opisovanja živali prinašamo odlomek iz knjige »Domače in tuje živali v podobah. (Drugi natfs.) Celovec 1888«

Fran Erjavec:

Divja koza ali gams.

Po divjih samotah pod strmimi vrhovi plečastih snežnikov pohaja zanimiva in lepa žival — divja koza. Pred človekom, svojim največjim sovražnikom, se je umaknila v mrzle nuste višave, kjer so se gozdi skrčili, v pritlikavo grmovje, kjer med razsednim skalovjem, po

groblijah in rižah zelene, sicer redka, ali sočna in dišeča planinska zelišča. Divja koza je podobna domači kozi, samo da je daljšega vratu, krajšega in bolj zatrepnega trupla, višjih in krepkejših nog in pa da brade nima. Še bolj

Fran Erjavec.

jo pa ločijo črni okrogli rogovi, ki tik nad črnimi svetlimi očmi rasto naravnost, zgoraj so pa kljukasto nazaj zakrivljeni. Oba nosita roge, toda samčevi so večji in bolj razkrošeni. Rdečkastoriava letna dlaka v jeseni temni in sem ter tam se dobi pozimi vsa črna divja koza. Živahna in brdka divja koza je ustvarjena za te kraje. Po najstrmejših čerih pleza in skače neznanu hitro in varno: po dlan široki polici leti po pečevju, kakor bi jo nosil vihar; kraj globokih prepadov, kjer bi človek mislil, da ni prostora za njeno nogo, drvi hitro kakor strela. Z enim skokom puhnje na štiri metre visoko strmino z največjo lahkostjo šine čez 6 metrov širok preduh in brez vse škode skoči v 8 metrov globoko brezno. V skoku se obdrži na skalci, katero bi človek lahko z roko pokrtil in obstreljen tudi na treh nogah pobegne po najstrmejših robovih lovcu izpred oči.

Divja koza ni toliko plaha, kolikor previdna in oprezna žival. Izkušnja jo uči, da je človek njen najhujši preganjalec, zato je pred njim v večnem

strahu, vedno se ozira in viha nos, najmanj sum jo požene na najvišje grebene. Kjer pa vidi, da je človek ne preganja, kmalu izgubi strah, postane prav krotka in se časih celo pomeša med domače koze, pasče se po planinah. Znanega planšarja se ne boji ter ga pusti časih na 10 korakov k sebi.

Divja koza živi rada v družbi. Nekdaj, ko so vse planine bile polne te živali, se je našlo večkrat v eni družbi po 50—100 glav, dandanes pa, ko je živali vse manj in manj, redko je še 10 glav v družbi. Zjutraj zgodaj se paso navzdol, potem počivajo od 9. do 11. ure; proti poldne gredo pasoč se zopet navzgor, kjer zopet počivajo, najraje na osojnem kraju v kaki senci. Stare leže in prežvekovajo, mladi se pa kratkočasijo z vsakršnimi igrami in burkami. Proti večeru se malo popasajo, potem si poliščejo nočišče v kakem zavetju, najraje pod kako streho.

Divja koza, naj se pase ali naj počiva, vedno misli na svojo varnost. Muleč travo, trgajoč sočno zelišče ali grizoč brstovje, vsak čas preneha, vrže glavo kvišku, ogledava se, nastavlja ušesa in voha po zraku. In dasi je vsaka žival zase skrbna in pazna, postavi si vsaka družba še posebno stražo. Bodi si med pašo, bodi si med počitkom, postavi se najstarejša koza na vzvišeno skalo ali na strmi greben, od koder pregleda vso okolico, opazi vsako nevarnost, ki se bliža od daleč. Ko ugleda kaj sumljivega, glasno zabrlizgne, skoči in pobegne na nasprotno stran, kot blisk švigne vsa družba za njo in hipoma izgine, kakor da se je v zemljo udrla.

Ako koze zavohajo človeka, predno ga vidijo, postanejo jako nemirne, zbegane, skačejo sem ter tje, stegujejo vratove, gledajo, slušajo in vohajo, ne vedoč od katere strani jim žuga nevarnost ne znajoč, na katero stran je treba pobegniti. Ko ugledajo sovražnika, se zdrežnejo; no ako človek mirno stoji, postojne tudi koze in srbo upro oči vanj, ako se pa najmanj zgane, pobegnejo kakor strela.

Pod zimo zapade sneg vse planine, in tačas se divje koze umaknejo v bližnje gozde. Najraje iščejo zavetja pod starimi jelami, kjer lih do tal viseče veje branijo burje in mečavi. Za živč je pozimi hudo, za silo obgrizujejo jelovo mladovje in brstovje, trgajo suhe bilke, ki znabiti sem ter tam gledajo iz snega, spenjajo se po drevesih, s kate-

rih objedajo mah in lišaj. V hudih in dolgih zimah gotovo tudi marsikatera lakote pogine v globokem snegu. Jeseni so kože dobro rejene, spomladj pa,

ko začne kopneti sneg v planinah, medle in mršave zapuste gozde, vračajoč se v priljubljene višave.

Vladimir Kapus:

Za gamsovo dlako

Samo tisti, ki je dolgo bival med našimi gorjanci in planinci, tisti, ki pozna poezijo naših ljudi in vse krasote naših gora, kadar so prijazne, in njih grozoto, kadar so razjarjene, ve, kaj je gamsov šop, ali slabo nazvan: gamsova brada.

Kdor je prišel k nam od daleč in ni naše gore list, se bo smejal onim, ki nosijo povezano gamsovo dlako, češ, kaj je čopič te brezpomembne dlake. In vendar je v tem starem planinskem običaju polno lepote, polno samozatajevanja, ponosa in ljubezni, seveda le za tistega, ki si je sam priboril omenjeni okrasek klobuka. Koliko romantične in tragedij, ki so se končale v ječah, večsi tudi smrtno v pečinah, so povzročile tanke, svilnato svetlikajoče, lepo se vijóče dlačice. Ni se čuditi našim ljudem, če zro s takim zaničevanjem na tistega, ki nosi ponarejen čop iz konjske žime ali celo iz dlake domačega kozla. Pa tudi tistih ne čislajo posebno, ki so si za drag denar nabavili gamsovo dlako, posebno, če so lovci.

Kaj veste vi dolinski lovci, kaj veste vi, ki lovite, kadar sije solnce, gamse pa vam priženejo v nižave dobro plačani gonjači. Vaška dekleta niso zastónj ponosna na svoje fante, če imajo z novim šopom okrašen klobuk.

Najboljši čas za lov na kosmatinca je minul.

V prvih dneh adventa je pričelo po planinah snežiti in posamezne bele múnice in zvezdice so se prizibale tudi v dolino ter lahne kakor dih legle na trdo zmrzlo polje, prezebajoče v mrzlih poznojesenskih nočeh, željno pričakujoč bele snežene odeje, ki naj bi ga varovale pred nadaljnimi zimskimi nezdodami. Snežinke se love ob oguljenih steblih obranih poljskih pridelkov, ali, ker je še prezgodaj, da bi zavladala belolasa starka, odtrgane od svojih sestra žalostno izsolzevajo. Tam gori v planinah pa se je nateplo snega, da je joj. Ruševje se je povečini zleknilo in oskrilo, iz drobnih mecesnovih vejic

pa snežinke sproti izdržujejo, le smreke se krive pod neprijetno mokro težo.

Ko so se po nekaj meglenih dneh zopet pokazali iz oblakov gorski vrhovi, odeti v najčistejšo belino, je lovec obupno zrl nanje, češ: «Vsi računji so prekržani in moje deklet bo neievoljno gledalo moj prazen klobuk. Najpripravnejši dnevi, to je okrog sv. Martina, gamsov prsk, ko so gorski svatovalci pijani ljubezni, so minili in le težko bo priti dobremu kosmatincu do živega Kakšno kozarjijo že še zalezeš, toda močni samci z lepo dlako počivajo v gozdovih, kjer jih je radi goščave in hrstečega snega težko zalesti.

Pohod na lov.

Lovska strast je huda bolezen, ki te neprestano preganja in baš ona je napadla lovca tako hudo, da se je kljub znanim mu zimskim nevarnostim na gorah podal na lov in jo mahnil v planine.

Vse je še spalo, ko je stopal skozi vas. Ko se je danilo, mu je že hrstel sneg pod okovanimi čevlji. Največ snega je bilo v srednjih legah, kamor ga je nanesel veter, v višinah ga je bilo nekoliko manj, toda trd je bil kakor rog. Na snegu so se lesketali drobni sneženi kristali, ki so jih na več krajih poteptale široke copatice strahopetnih planinskih ponočnjakov, belokožnih začev. V trdem snegu je bilo videti nekaj starih, proti solnčnemu pobočju obrnjenih sledi.

Medtem ko je sijalo nad lovцем čisto vedro nebo, so se megle pod njim spremenile v drobne oblake, spremenjajoče se v odsevu solnca v nepopisno lepih barvah. Pod zimskim izletnikom je snežilo in tako je bilo najbrže tudi v dolini.

Čimbolj se je solnce dvigalo, tembolj je odjenjavala zmrzlina, kar je znatno otežkočalo lovčev pohod. Pri vsakem drugem koraku se mu je udrlo, včasih celo do pasu. Moral je okreniti pot. Po dolgem gaženju mu je uspelo priti v senčno lego, kjer je moral radi trdega

snega in strme lege oborožiti noge z ostrozobimi derezami, krampeži.

O gamsih v tem delu ni bilo sluha ne duha: vse se je pomaknilo na solnčno stran. Previdno je lezel lovec na greben in pokukal v prijazno solnčno pečevje.

Med gamsi.

Precej dolgo je opazoval in ni nič opazil; kar se nekaj premakne v ruševju in šele sedaj je spoznal, da je med gamsi, ki so kar rastle, kakor iz tal. Nekaj jih je ležalo na kopnih solnčnih planah, drugi pa so mirno mulili suho travo. Srce je lovcu živo zaigralo; nepremično je čepel in motril gorsko čredo. Vsakega posameznega je premotril, ali izmed 16 ni imel noben zadosti kosmatega hrbita; sama kozarija, nekaj kozolcev in par kozličev, to je vse. Če bi mu bilo za meso, bi si bil lahko izbral kakega trj ali štiriletnika, ali to se ne izplača pravemu gamsarju; meso je cenejše v dolini, kjer ni treba staviti življenja na kocko.

Lovec se je varno potegnil za rob in šel dalje, da poizkusi svojo srečo. Hodil je in blodil je semintja, ali vse zaman. Ko je prišel v gozd, kjer je bilo manj snega, je občutil, da sneg hrsti tako močno, da se je slišalo sto metrov daleč. Dognal je, da je zalaz nemogoč in se je vrnil nazaj v višave.

Potegnil je veter, nekoliko razgnal oblake in prinesel glasove iz doline. V vasi je zvonilo poldan. In če bi tudi ne bil zape! zvon bi bil ugani, da je prišel čas kosila: dosti glasno se je oglašal želodec, ki hujše bunka kakor kembel vaškega zvona. Vzel je iz nahrbtnika kos kruha in dobro prekajeno klobaso. Menda kosilo nikjer tako dobro ne tekne kakor v planinah. Po zavžitem kosilu je krenil proti domu. Nenadoma pa opazi ne daleč od počivališča v snegu, ki ga je omehčalo opoldansko solnce, sveži gamsovo sled, ki je vodila preko stezice v strmo pečevje. Odtiski močnih, precej topih parkljev so pričali, da se je tukaj sprehajal starejši gospod.

Na pravi sledi.

Novi upi in nade so šinili lovcu v srce. Ali, če bi vedel v naprej, kaj bo moral pretrpeti, bi se bil nemara okrenil in vrnil v ljubo tlo dolinico.

Sled je vodila preko ostrega grebena; kakor hitro pa je gams prišel v senčnato stran, kjer je bil ves dan sneg zmrznjen, je izginila. Nadaljnje zasle-

dovanje ni obetalo nič posebnega in bi bilo tudi zelo nevarno; samo malo naj bi se opotekel, in že bi bil zdrčal v prepad, v večnost. Ako pa bi kopal stopinje, bi bil prepodil gamsa.

Majhen snežen plaz se je odtrgal na sosednjem grebenu in je prebudil lovca iz premissljevanja.

V polici pod grbenom je stal velik gams, črn in kosmat kot vrag. Dolga dlaka na hrbtu je bila zmedena, močan vrat, od katerega se je komaj razločevala rogijata glava v rjavkasto belimi lici, je bil nagnjen; žival je z močno ного brskala sneg in si kopala hrano.

Lovec se je stisnil za skalnat rob in se nekoliko oddahnil od prvega prese- nečenja. Nikakor se ni mogel pripraviti v pravo pozicijo za dober strel. Komaj je čepel in je budno moral paziti, da ne zdrkne preko stene; v takem položaju ni mogel pomeriti. Naposled mu je uspelo, da je pritisnil muho na gamsove pleči. Vendar pa je čepel tako nerodno, da ni mogel obdržati puške v pravi legi in ni upal sprožiti. Gams je tačas venomer brskal in kopal.

Puška je izpregovorila, ali topot ne smrtno: gams je izginil za steno.

«Devet sto in še več vragov!» V teni trenutku je bil zaigran ves trud in vsi upi in nade. Na strel pa je vendar treba pogledati.

Po strelu je postal lovec pogumnejši in je hitel kljub smrtni nevarnosti po vzledeneli polici. Par korakov pred mestom, kjer se je nahajal gams med strelom, ni mogel naprej in bi bila tudi vrnitev težka.

«Kaj bo zdaj?»

Mož se je iel kesati. Premišljeval je, ali ne bi bilo nemara bolje, če bi ostal doma in na kak drug način potolažil svojo deklino. Ker ni mogel naprej in je bilo nevarno nazaj, se je odločil za skok. Z gamsjim skokom se je zagnal preko žlebišča. S trsti se je poprijel za sneg in jih s tako silo pritisnil v zmrzlino, da so mu pričeli krvaveti. Sedel je na greben in se skušal oddah- niti od prestanega smrtnega strahu.

Na snegu, kamor je bila usmerjena puška, ni našel nič drugega kot malce odstreljene dlake. Ker je tudi na tem mestu vse poledenelo, se je hotel vrniti po grebenu; morda bi bil tako lažje prišel na stezico.

Ko je pregledaval sosedni rob, preko katerega je bil namenjen, so mu obvi- sele oči na temni senci v zijavki pečine, ki je čez njo curljal tenak curek in

sproti izginjal na modrikastih ledenih zavesah.

Kljub temu, da se senca ni genila, je spoznal v njej živo bitje.

«Gams je!» Prihuljeno stoji in z nagnjeno glavo zre v dolino, odkoder je prinesel njegov zasledovalec smrt. Slabo je zadet: nabrže v trebuh in se sedaj v hudih bolečinah poslavlja od svojega planinskega kraljestva.

Drugi dobro pomerjeni strel je rešil gamsa bolečin in ga vrgel v jarek, tja, kjer je pretila nevarnost, da bi se sešla mrtvi lovec in težko ranjeni gams.

Lovec ni nič ugibal, drzno se je spustil po strmem pobočju. Če v jarku ne bi bilo vejevja, kjer se je jedva obdržal, bi bil ponovno v smrtni nevarnosti.

Najprijetnejši trenutki.

Ko je prispel do olena, velikega črnega gamsa z dolgo, skoraj sneženo belo obrobljeno dlako in močnimi, zelo zasmoljenimi rogji, je lovec veselo zavriskal. Vrisk se je ubil ob zaledenelih stenah in temnem, sanjajočem gozdu. In sedaj se je pričelo najprijetnejše delo planinskega lovca, to je puljenje dlake za gamsov šop.

Kleče v snegu tik na hrbet položene gamsa je pulil dlako šopek za šopkom. Pričel je nad kratkim repom in je pulil po hrbtu, skoraj do vratu.

Prekrasne so dolge, svilnate se lesketajoče nitke, sladko plačilo za izredno naporen, čeprav prijeten pohod: najdaljše dlake, so skoraj ped dolge. Skrbno jih je polagal na razprostrt papir. Šele ko je končal, se je vzdramil in opazil, kako je rastle krog njega gosta, mokra megla in ž njo zgodnji zimski večer.

Pot v dolino.

Izčiščenega gamsa je pomažil v velik nahrbtnik, tako, da so morale debele noge in glava iz vreče; ko pa je zadet težko breme na ramé, je spoznal, da je zelo utrujen in da ga čaka še nekaj neprijetnih uric. Gams ga je vlekli k tlom, drselo mu je pod nogami in je rabil dokaj časa, preden je prilezel iz jarka. Ker se je medtem že stemnilo, ni našel več stezice. Hodil je in taval, prišel zopet k drugim jarkom in že ga je oblival pot in je jel omagovati pod sicer prijetnim, a nocoj nevarnim bremenom.

Začelo je snežiti: vsako posamezno snežinko je občutil na razgretem licu, tema pa se je gostila bolj in bolj. Po strmem pobočju je prilezel kraj roba,

kjer mu je izpodrsnilo in le padel, da se mu je kar zasvetilo pred očmi.

Nahrbtnik se mu je odrgal in izmuznil z ramen. Zaman je tipal krog sebe. Spoznal je le, da je na nevarnem kraju. Pred njim je zijalo brezдно, za njim je stala strmina. Morda je za nevarnimi stenami, kjer ga bo obšla mesto tople ljubice mrzloroka starka smrt?! Hladen pot ga je oblił, noge so se mu šibile, onemoglo je sedel v sneg. Čudne slike so stopile predenj: dom, oče, mati vsi ki plašno gledajo proti goram, odetim od utra do večera v gosto meglo. Mraz ga je stresel po živou in ga vzdramil. Spoznal je: naj stane, kar hoče, na tem mestu ne more ostati. Čez noč ga pokrije sneg in ne vzbudi se dar več.

Otipal je v snegu mogočno ruševo vejo, se trdno oklenil in se spustil preko dozdevne pečine. Visel je že skoraj čisto stegnjem, ko otiplje stopinjo. Varno stopi, pristavi še drugo nogo, poskuša korak, ki mu uspe. Nekaj korakov previdno in sedaj vedno bolj pogumno. Mislił je, da je na steni morda 100 m visoki, sedaj pa je spoznal, da je bil na par metrov visoki skalini. Gams naj bo kjer hoče: dlako je imel v žepu in edina želja mu je bila, da pride v dolino. V nižini so bile megle redkejše, skozi cunjaste oblake je posvetil ščip in mu kazal pot. Naposled je opazil lučke, ki so mežikale iz drage mu domače vasi: na nebu so sevale tudi njih posostime zvezdice in si zvedavo ogledovale vasico v prvem snegu, ki je pokril dolino.

Predpustni večer.

Pozno je že, vsa vasica sladko sanja, le iz ene hiše nada skozi rdečerožnata zagrinjala svet petrolejke in obseva snežinke, ki se spilejo v uspavano pokrajino. V gorki sobici, kjer je slišati zgolj tikanje stare stenske ure in smrčanje pasirja, ki si je izhral svoje zimsko ležišče za puhtečo hišno pečlo, sedi za široko belo lavorovo mizo mladi lovec ter skriada, ravna, primerja in veže v šopke najdražje nitke gamsove dlake. V mislih je nekaj časa pri njej, ki ji je večal ves trud in vse nevarnosti na gorskih čereh. Kljub temu, da se je zaklinjal, ko je bil v nevarnosti, da ne pojde več na gamsov lov, má je vendar sedaj že žal, da so minuli lepi drevi.

Iz sosedne čumnote se začuje osoren očelov glas podi ga h pokoju, ker je že pozno, čez polnoč.

Dr. Valter Bohinec:

V podzemnem svetu.

(Konec).

V naslednjem si bomo nekoliko ogledali razne oblike kapnikov. Slika št. 5 nas popelje v Moravski kras se-

Slika 5.: Kapniki v Macochi
(po «Piager Presse»).

verovzvodno od Brna in sicer v slavno jamo Macocho. Tu imamo izredni slučaj, da vidimo prej opisane sigine cevke čisto samostojne in nemotene po kakih od strani prihaja očih kapelj. Obroček se je tu pridružil obročku in s stropa vise sedaj tanke, po tri do štiri metre dolge cevi, ki so deloma dosegle tudi že tla, tako da je vsa dvo-

Slika 6.: Stalaktiti v Zakriti jami
(fot. P. Kunaver).

rana kakor preprežena s stebrički. Slika št. 6 nam pokaže drugi stadij kapnikov in sicer posebno lepe stalaktite iz Zakrite jame pri Vrhniku. Zanima nas tukaj tudi naravno dno jame, ki je polno majhnih okroglih izrastkov. Nad njimi se je v jamah že marsikateri raziskovalec spodtaknil, tako da so Nemci dali tej tvorbi ime Teufelskonfekt; po naše bi rekli «vražji bonbončki». Ta tvorba nastane na ta način, da inkrustira siga na tleh se nahajajoče, morda nekda po vodi v jamo vnešene kamenčke ali razbite delce kapnikov itd. Deloma je razložiti njih nastanek seveda kar iz učinka padajočih kalcitnih kapelj, posebno če razdalja med stropom in dnom jame ni prevelika.

Stalaktiti nastajajo, kakor smo videli, navadno tako, da inkrustira s kalcitom nasičena voda s stropa viseče sigine cevke, ki izhajajo iz majhne odprtine v stropu. Zgodi se pa lahko, da se nahajajo v stropu povsem tanke razpoke, ki so dolge po več centimetrov ali celo decimetrov. Če je strop obenem nagnjen na eno ali drugo stran, izstopajoče kaplje ne padajo takoj na tla, temveč tečejo nekoliko časa po stropu in ustvarijo okrajek ali letvico, ki se sčasoma podaljša navzdol, na njegovem robu odtekajoče kaplje jo pa obenem razširjajo, tako da dobimo pri obilno pronicajoči vodi prave zavese iz sige. Med najznačilnejšimi zastopniki te stalaktitne oblike je glasovito zagrinjalo v Postojnski jami. Dolgo je 3 m, debelo pa le 8 mm, tako da je prosojno in opazovalec lahko razlikuje rdečkasto črto, ki spremlja, slična obšitku, rumenkastobeli rob. Morda še lepše je zagrinjalo, ki se nahaja v Carlsbadski jami v Združenih državah Severne Amerike (slika št. 7). Pri tej tvorbi dobi človek res vtis nagubane, težke zavese in skoraj pozablja, da ima pred seboj trd in nepremičen kamen. V manjšem obsegu pa nahajamo take «plahte» tudi v mnogih naših jamah. Obiskovalci Postojnske jame se bodo pri tem gotovo spominjali poleg zagrinjala še takozvane pralnice, kjer vse s stropa mokre rjuhe in slično v fantaziji prvih raziskovalcev nastalo perilo. Drugje razlagajo take s stropa viseče tvorbe tudi kot narezano slani-

no, zlasti če je slučaj obrobil tvorbo z rdečim, železo vsebujočim trakom, ki spominja na šunko.

Preidimo sedaj od teh mičnih stvari k stalagmitom. Pri teh nahajamo le red-

Slika 7.: Zagrinjalo v Carlsbadski jami (po J. Geyeru).

Slika 8.: Stalagmit v Postojnski jami.

ko kake finejše oblike. Večinoma so okorni in debelušasti. Naš reprezentant (slika št. 8) je med najlepšimi stalagmiti Postojnske jame. Največji dosega tam višino 8—10 m in tudi obseg po več metrov. Tu posamezna kaplja sploh nima nobenega pomena več, tisoč in tisoč kapelj je treba, da se tak orjak poviša le za stotinko milimetra. Pri tej priliki lahko omenimo vprašanje o starosti kapnikov. Reči moramo, da nanj sploh ni odgovora. Kdor je bil pred vojno v Opatiji, je v parku vile Angioline lahko videl stalaktit iz Postojnske jame s seveda nemškim napisom, da je star 9300 let. Tujci so to kajpada verjeli, malokdo pa je pomislil, odkod je avtor tablice vzel tako natančno številko. Če bi kaplje skozi stoletja padale enakomerno skozi vedno enake odprtine v jamskih stropih, bi se dala starost kapnikov približno izračunati — tako pa ve vsak, ki pozna izpremenljivost razmer v apnencu in ki ve, da so prejšnje geološke dobe imele drugo podnebje, da je vsak račun iluzoren.

Če se približata s stropa viseči stalaktit in iz tal rastoči stalagmit, mora priti, kakor smo videli, končno do združitve obeh in sčasoma se tvori steber. V Postojnski jami je posebno slaven lepi gotjski steber, ki ga vidimo na sliki št. 9, največji steber te jame pa dosega višino nič manj kot 15 m. Neki drugi steber je tam nekoliko nižji, v obsegu pa meri celih 16 m! Nastanka takih orjakov si ne moremo misliti drugače, kot da so se združili blizu stoječi kapniki v eno ogromno maso.

Naj se spominjamo še ene oblike, ki jo včasih nahajamo v sigi kraških jam. To so takozvane sklede ali ponve, ki nastajajo na mestih, kjer so razpoke v stropu prav številne in je zato v gotovi coni tudi množina padajočih kapelj prav velika. Shematično nam razjasni ta nastanek takih ponev risbi št. 16 in 17. Tu vidimo najprej na levi cono močno kapljajoče vode, kako izoblikuje v mehkih jamskih usedlinah z udarno silo svojih kapelj ponvi podobno vdolbino. Ta se vsaj začasno napolni z vodo, pri čemer se tvori vsled štrkanja v vodo padajočih kapelj na vse strani in v slučaju višje vode vsled preliivanja vode iz ponve rob iz sige, kakor je viden v sredini risbe 16. V slučaju, da vsled zastajanja pronicajočih voda pri suši ali vsled kakega drugega vzroka dotok vode začasno preneha, izhlapi vsa v ponvi se nahajajoča voda in njeno dno za-

šiga tanka plast kalcita, ki je na desni polovici slike označena s punktirano črto. Pri prihodnjem močnejšem kapljanju vode se ponev zopet napolni z

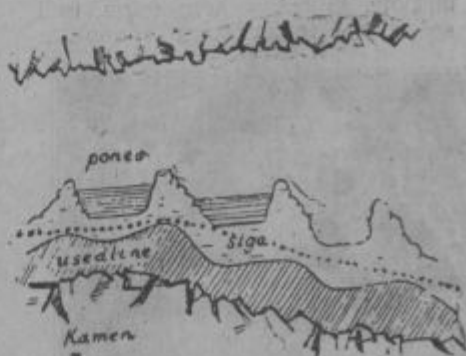
vodo (slika št. 17) in na ta način se ves proces nadaljuje. Obrobna šiga ponve se viša bolj in bolj, prav tako pa se debeli dno jame pokrivajoča plast šige in

Slika 9.: Gotski stebler v Postojnski jami.

Risba 16.: Nastanek siginih ponev I. (deloma po Kyrlesu).

Risba 17.: Nastanek siginih ponev II. (deloma po Kyrlesu).

voda je stalen gost v tako rastali ponvi. Če pa imamo slučaj, da so rečimo na desni strani naše slike tla vsled morfoloških posebnosti jame nagnjena, bo voda še na ravnem dnu se nahajajoče ponve pri večjem dotoku s strona pljuskala čez rob s tako silo, da bo tam nastal majhen slap, ki bo izdolbel v prvotno poševno ležeče jamske usedline novo ponev, ta pa si ustvarja kakor prva na svoji desni strani nov rob iz sige. Punktirana črta v risbi nam pokaže prvotni profil jamskega dna. Tako nastanejo lahko cele terase ponev, in tak, izredno lep primer imamo v Škocijanskih jamah v takozvani jami vodnjakov (slika št. 10). Odkril jo je l. 1888. F. Müller in s tem našel eno najlepših tvorb v jamah sploh; nad 20 vrst ponev se vrsti tu druga nad drugo in pri veliki vodi morajo tu nastati prave kaskade. Te poneve so globoke po 1 meter, deloma pa so globokejše in je zato ime jame »vodnjakov« precej upravičeno.

S tem naj končam opis vsebine kapnih jam.

Sedaj si oglejmo na kratko še dvoje vrst jam, **ledenice** in pa **obmorske jame**. Večkrat nahajamo jame, v katerih se tvori led, ki obleži tu trajno skozi celo leto. Do tvorbe ledu lahko pride, kakor n. pr. v takozvani Beilsteinhöhle na Gornjem Štajerskem, ki jo vidimo v prerezu na sliki št. 18, zlasti, če je jama nagnjena navzdol in ima obliko proti globini se razširjajoče vreče. V tako jamo bo mrzlejši zunanji zrak, ker je težji, lahko našel pot, kakor je na sliki označena s pernatima puščicama; ob toplejših stenah jame se bo segrel, kamenju odtegnil toploto in po poti nasprotnih dveh puščic zapustil jamo. Tako nastane v jami neke vrste nabirališče mrzlot, ki ostaja konstantna, tudi če se dviga temperatura zunanjega

zraka visoko nad to v jami. Kajti toplejši zunanji zrak je v slednjem slučaju lažji in radi tega sploh ne more v jamo. Ledene mase, ki se zbirajo na ta in slični način v jamah, so lahko prav velike. Na slovenskem ozemlju imamo take ledenice, kakor jih ljudstvo lepo imenuje, v kočevski okolici, dalje 3 velike ledenice na Veliki planini, eno pod Lažno goro pri Višnji gori, več jih je v okolici Ribnice in še drugod, prav narodnospodarskega pomena pa so bile dolgo časa ledenice na Nanosu in na visokem ravniku Trnovskega gozda. Kmetje so namreč še sredi preteklega stoletja izvažali odtod led zlasti v Trst, Gorico in celo v Benetke in Dalmacijo. Način pridobivanja tega ledu je bil seveda kaj primitiven. Izsekali so ga v globini v kockastih, približno 50 kg težkih k'adah, ki so jih možje po nevarnih lestvah znosili na ramah do bližnje poti, tu naložili na vozove in ponoči odpremili v Gorico in dalje. Tako so v starih časih naši Kraševci oskrbovali Italijane z gelatijem. Ena najlepših ledenic na svetu je ledna jama pri Dobšini na Slovaškem (slika št. 11). Višina vhoda v to jamo znaša le 100 metrov nad pokrajino in je zato prav lahko dostopna. V njej se nahajajo ogromne množine ledu, pravijo da krog 150.000 kubičnih m. Jama ima dve veliki dvorani, zgornjo, ki je 120 m dolga, in veliko ledno dvorano, ki nam jo pokaže naša slika in h kateri vodi iz zgornje 150 v led vsekanih stopnic. Tu vidimo dva krasna, mogočna ledena stalagmita med njima se pa razprostira gladka ledena ploškev, ki tvori večno drsališče in ga vneti sportniki kot tako tudi uporabljajo.

Prav posebna vrsta jam so **obmorske jame**, ki so se tvorile na popolno na drug način kakor doslej opisane votline. Nastale so namreč na površini zemlje same. Tudi ne segajo globoko v zemljo, temveč so vrečaste oblike in imajo večinoma slep konec. Ustvarja jih morska voda, ko se zaganja v obalo, pri čemer ima tem lažje delo, če je dotična obala sestavljena iz manj odpornega kamenja. Med temi jamami je zelo znana takozvana Fingalova jama na škotskem otoku Staffa v Notranjih Hebridih. Enako slavna je Modra jama, la grotta azzurra, na otoku Capriju, v sliki št. 12 pa vidimo mesto nie sicer manj znano in nekoliko manjšo, a po sodbi nekaterih poznavalcev mnogo lepšo Modro jamo na otoku Biševu v Dalmaciji.

Slika 12: Modra jama na Biševu (po Ransonnetu).

Ta majhni otok, ki se dviga iz valovja sinjega Jadrana kakih 5 km jugozahodno od Visa, ima 10 obrežnih jam.

precej velik čoln priti brez ovir v ozek, skoro popolnoma raven, s strmimi stenami iz apnenca obdan kanal, ki ga vi-

Slika 10.: Škocijanska jama vodnjakov (po Krausu).

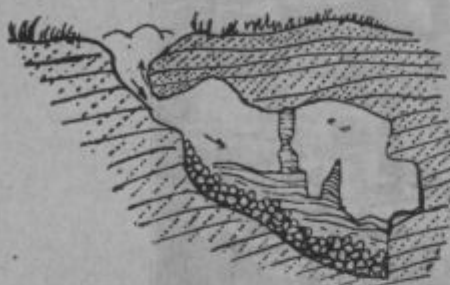
Modra jama se odpira z 2 in pol m širokim vhodom, ki je pri mirni vodi visok komaj 1 in pol m. Pri nemirnem morju je vhod težaven, sicer pa more

dimo v ospredju naše slike. Spočetka vlada v rovu skoro popolna tema, sčasoma pa postaja svetleje in barva vode prehaja iz temnozeleno v prav svet-

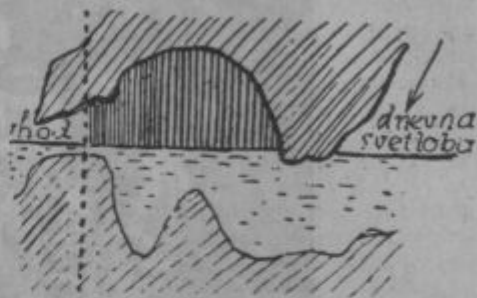
Slika 11.: Ledenica pri Dobštni (ČSR).

lo modro. Ko zavije čoln na desno, pride nenadoma v veliko votlino, kjer je vse kakor oblito z magičnosvetlo modrino. Vesla se svetilo v vodi srebrnobela in v vodo vtaknjeni predmeti blišče kakor čisto srebro. V ozadju jame je videti, da sega končno steno tvoreči

Risba 18.: Prerez Beilsteinhöhle (po Bocku).

Mogel sem z velikega polja speleologije očrtati le nekatera poglavja, značilnejše obrise, morda se pa more tudi iz njih razvideti da je ta veja znanosti silno zanimiva in mnogovrstna in da bi ji morali mi Slovenci posvetiti veliko več pažnje, kot smo to storili do-

Risba 19.: Prerez biševske jame (V. Bohinec).

apnenec le za nekaj malega pod vodno gladino, spodaj se pa odpira 16—17 m visoka in do 10 m široka odprtina, pri kateri prihaja skozi vodo svetloba v votlino. Ves proces vidimo jasno iz risbe št. 19 ki nam poda prerez tega bisera kršne Dalmacije. S punktirano črto je označen ovinek iz ozkega vhodnega rova v votlino slednja sama pa je senčana, v kolikor jo razsvetljuje omenjena indirektna luč. Treba je le odstranitve stene v ozadju po kaki naravni katastrofi ali po človeški roki, in fenomen Modre jame bo izginil.

slej. Za drugimi narodi v tem oziru pač ne smemo zaostajati: celo prednjačiti bi jim morali, ker imamo v našem Krašu prava klasična speleološka tla. Znanstveno delovanje naših učenjakov pa bomo najlažje podpirali, če bomo gmotno in moralno podpirali »Društvo za raziskavanje jam«.

★
Važnejša literatura: Müller 1891, Cvijić 1895 Petermann 1899. Knebel 1906, Bock 1913. Kyrle 1913.

Kisa Gotami.

Indijska legenda.*

Ko je bila Kisa Gotami poročena že leto dni, je rodila sina, ki pa ji je umrl, preden je shodil. Mlada mati še nikoli ni videla umiranja zato je zapodila vse, ki so prišli, da sežgo mrliča: »Poiščem si leka za mojega otroka!« Vzela je v naročje mrtvo dete hodila od hiše do hiše in izpraševala: »Kdo bi poznal lek za mojega otroka?« Ljudje so ji odgovarjali: »Resnično, ženska, zmešala se ti je pamet, ko se potikaš od hiše do hiš; in iščeš leka za mrtvo dete.« Ona pa je rekla: »Resnično, našla bom človeka, ki mi bo razodel, kaj naj storim za otroka.« Modrijan jo je videl in si je mislil: »Siromašno dekle prav gotovo še ni imelo poprej otroka

in ne ve, kaj je smrt. Moram jo potolažiti.« In ji je izprva govoril: »Hčerka moja, jaz sicer ne poznam leka, poznam pa nekoga, ki ve ... prava zdravila.« »O, očel« mu pravi, »kdo je tisti?« »Učenik!« ji odvrne modrec. »Pojdi k njemu in ga prosil« »Grem k njemu!« je zatrdila in odšla je k učniku Buddhi, se mu poklonila in spregovorila: »Učenik, ali res poznajš zdravilo za mojega otroka?« »Poznam, hčerka moja!« ji je odgovoril. »Kaj naj storim?« je zastavila. »Prinesi mi nekaj gorčičnih zrn,« je velel učenik. »Jih

* Edmund Hardy: Das Buddhismus nach älteren Pall-Werken, Münster itd. 1919.

grem iskat,« je bila pripravljena, »samo v kateri hiši jih dobim?« »V taki,« ji je odvrnil, »koder še ni umrla ne hčer ne sin niti nihče drugi.« »Hvala, učenik!« se je priklonila, vzela otroka v naročje in krenila proti bližnji vasi.

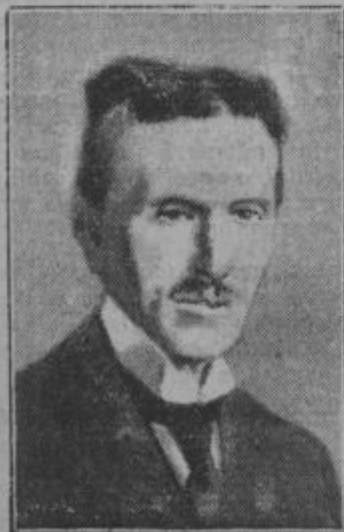
Pri vratih prve hiše se je ustavila in kriknila: »Imate rogoče v vaši hiši nekaj gorčičnih zrn? Potrebovala bi jih za otroka!« »Imamol!« so odgovorili stanovalci. »Prosim, dajte mi jih,« je zaprosila. Stanovalci so ji prinesli nekaj gorčičnih zrn, ona pa je vprašala: »Prijatelj, ali v vaši hiši res še ni hčer, ne sin, ne kdo drup umrl?« Pa so ji odgovorili: »Kaj praviš? Draga žena! Živih je malo, mrtvih pa dosti.« »Potem pa imejte gorčična zrna,« je jeknila in vrgla zrna po tleh. »Ne bi bila za zdravilo mojemu otroku.« In odšla je, šla, šla naprej in pri vsakih vratih izpraševala enako. In ko ni mogla dobiti gorčičnih zrn v nobeni hiši in se je že zvečerilo, jo je prešinila misel: »Grenko je tako delo; sedaj pač vem, otrok moj je mrtev! V vsaki vasi je več mrtvih kot živih.« Ko je tako razmišljala, ji je bilo srce, prej od ljubezni do otroka potrto, zopet srečno in nesla je otroka v gozd

in ga tam pustila. In šla je potem k učniku, poklonila se mu je in je molče stopila pred njega. In učenik jo je ogovoril: »Ali si prinesla gorčična zrna?« »Ni, m, učenik,« je odgovorila, »v vsaki vasi je več mrtvih kot pa živih.« Tedaj ji je rekel učenik: »Mislila si, da je samo tvoj sin umrl. Toda tak je večni zakon za vsa živa bitja. Smrtni sel podi s seboj v ocean pozabljivosti kot deroč potok vsa bitja, še preden so se jim izpolnile njihove želje.«

Nikola Tesla,

naš jugoslovenski učenjak, profesor na vseučilišču v New-Yorku, katerega 60letnica se je lani slavila po vsej naši državi (gl. tudi članek v koledarju »Vodnikove družbe«) je postal pred dnevi častni doktor praške teh-

nike. Ob tej priliki je napisal F. Žmurek v »Nar. politik« o njem sledeče zanimive spomine:

»Bilo je v osemdesetih letih preteklega stoletja, ko sem se z njim seznanil v bivši Narodni kavarni v Vodičkovi ulici v Pragi. Ta kavarna je bila priljubljeno središče vsakega sokošolskega študentstva in shajališče umetniških krogov. Tam se je shajala umetniška družba, v kateri sta bila tudi Smetana in Dvořak. V dvorani proti Vodičkovi ulici je stalo nekaj biljardov, na katerih so posebno študentje poskušali praktičen odboj prožnih krogel. Student Nikola Tesla je bil nedosežen mojster v biljardni igri in strah vseh, ki so imeli z njim igrati, kajti pri karambolih do 50 je dajal 48 naprej in je vsako partijo dobil. Tako sem se z njim seznanil pri biljardu.

To je bil visok, suh mladenič, bledega, golobradega obraza, s kravato nonšalantno in skoraj površno zavezano na dolgem ovratniku ne oziraje se na efekt. Bil je plemenitega značaja, dober, skromen in preprost in je s svojim sarkastičnim nasmehom delal vtis zrelega in doživelega moža.

Dasi Hrvat, je obvisdal češčino zelo dobro. Med takratnim študentstvom so budile njegove matematične zmožnosti veliko občudovanje. Priporočali smo mu kot tehniku, naj obiskuje predavanja tedanjega slavnega matematika za praški univerzi. Rekel nam je, da je že na predavanju bil in da je razluščil vse enačbe na pamet in podajal rezultate enačb, češ, da v njih ni našel nič posebnega. Ni kritiziral, le molčal je.

Čez nekaj časa mi se srečal z njim v takratni cesarski biblioteki v Klementinu. Takrat smo ljubili angleškega pesnika Byrona. Čital sem češki prevod njegovih stvari in imel v roki angleški original. Pojavil se je pred menoj kot duh s koščeno roko in segel po knjigi, ki sem jo čital. Rekel mi je, naj odprem katerokoli stran in prečitam začetne verze, da bo nadaljne verze citiral na pamet, dokler bom hotel. Napravil sem nekaj poskusov in prepričal sem se, da zna cele verze, da celo knjigo verzov od besede do besede na pamet. To

bi se zdelo neverjetno, a je resnično. Prepričal sem se o tem sam in mnogo drugih. Pripovedoval mi je potem, da je znal njegov oče celo sveto pismo na pamet in da je svoj izredni spomin podčeval po očetu. Trdil je — in verjel sem mu — da zna vse Schillerjeve in Goethejeve v verzih pisane spise na pamet. Več sem mu, ker je postal dokaz svojega ogromnega spomina. Rekel je, da zna vse, kar je enkrat čital na pamet. V svoji odkritosti mi je zaupal da mu spomin peša, ko izpreminja dan v noč in noč v dan. Ni bilo sicer diskretno, da sem vprašal, ali dela to zaradi kake ljubezni. Za to polje pa ni imel najmanjšega misla in nikakega čustva. Že takrat se je njegovo življenje razvijalo v drugo smer in je rekel, da v Evropi zanj ni mesta in da mora oditi dalje v svet, čez Pariz v Ameriko.

Tako se je tudi zgodilo in Nikola Tesla je danes eno najslavnejših svetovnih imen. Jugoslovenci smo opravičeno ponosni nanj.

Ignotus:

Trije kralji.

Ondan smo praznovali Tri kralje, ki so v naših pratikah rdeče zaznamovani in veljajo kot svetniki, izvoljenci božji. Saj poznate tisto zgodbo. Zapisano je, da so se zbrali trije kralji daljnih jutrovih dežel in so krenili na pot v Betlehem. Pred njimi je svetila zvezda. In so šli skozi pustinje, preko gora, mimo levjih brlogov in čez pokrajine divjakov. Ko so prispeli v Betlehem, je obstala zvezda nad hlevom in kralji so vstopili.

Ne vemo, ali so res šli trije kralji na tako pot. Vemo, da zvezda ni bila namenjena trem kraljem. Zvezdogledi so izračunali, da je takrat sijala nad Betlehemom neka repatica. Tako je nastala pozneje legenda o zvezdi. Lepa legenda, vendar pa neresnična.

Ali zgodba o treh kraljih, ki so šli iz daljnih dežel v Betlehem, ima zanimivo kulturno zgodovinsko ozadje. Kaže nam, kako so ljudje takrat potovali. Jožef in Marija sta potovala na osličku. Trije kralji prav tako. Dolge dneve, tedne, mesece se je potovalo na ta način. Človek in žival sta si bila zvesta tovariša. Tak človek je imel drugačne pojme o času in prostoru. Ni se mu nikamor mudilo, kakor se mudi nam. Zvezde so mu kazale pot in velike te-

gobe, ki so nujno nastajale na takem potovanju, je prenašal vse drugače nego mi razne malenkosti. Udobno to ni bilo, — bi dejali mi. Morda je bilo idilično, lepo. Ali človeštvo se ni moglo trajno zadovoljiti s takimi idilami. Človek je hrepenel po tem, da bi lahko letel kot ptič po zraku. Preden je dosegel njegov razvoj do te stopnje, je moral prehoditi zelo dolgo, tisočletno pot za zvezdo resnice in ideala. Najprej je moral človek spoznati, kaj so zvezde. Izginila je idilična, a prazna vera, da so zvezde radi človeka. Če zvezde niso, tudi zemlja ni. Tako je dosegel človek počasi in trudoma k jasnejšemu nazoru o prirodi, o vesoljstvu, o sebi. Otroška vera se je nujno umikala umstvenemu spoznanju.

Človeški um je tako daleč izmeril zakone in, kak zvezda, da je slednjič dognal, kakšna je bila tista čudna zvezda, ki je svetila nad betlehemskim hlevom. Dognal je pota repatice.

Vzporedno s tem, ko je človek izpreminjal idilo in lepoto v resničnost in koristnost, se je širil tudi njegov svet. Daljne dežele so prihajale vedno bližje; dejansko so ostale na istem mestu, ali človek je več potoval in se je z vo-

zovi in ladjami lažje gibal, pa mu je postajal svet bolj znan in domač.

Tako je šla po napredka: od prazne vere k spoznanju resnice; od lepe, a nedobne, trudapolne idile preprostega življenja k udobnejšemu, lažjemu in bogatejšemu življenju.

Razvila se je znanost in znanost je povzdignila omiko. Človeštvo je prešlo v dobo tehnike, ki je preobrazila svet.

Pravljica o čudežni zvezdi Treh kraljev se je izpremenila v znanstveni nazor o življenju in svetu.

Potovanje vseh mogočnikov in z njimi vred navadnih smrtnikov je dobilo docela drugo podobo. Podoba sodobne tehnične civilizacije.

★

Po letošnjih Treh kraljih smo brali v listih dve značilni novici:

Neki angleški dostojanstvenik se je podal s uzičnico t. Londona v Bagdad. Sedel je na letalu in je nr. alil dolgo pot v 38 urah.

Tako gre modere človek od zapada na vzhod.

Več tisoč kilometrov poti je postalo vprašanje 38 ur. T je s stališča betlehemske idile pre- 1977 leti čudež.

Š večji čudež nemara druga novica:

Med Evropo in Ameriko je bila vzpostavljena prva telefonska zveza. Te dni se je vršil prvi razgovor med Londonom in New Yorkom.

Šest dni je treba da se pripelješ čez ocean.

Par sekund zadostuje, da pride tvoj glas iz Evrope v Ameriko.

To je docela drugačen svet nego je bil za časa treh kraljev iz jutrovske dežele.

Sadovi znanstvenega mišljenja in tehnične civilizacije so pred nami v vsej svoji čudežnosti. Treba je, da se spomnimo, kako je gledal na svet človek minulih stoletij in kako gledamo mi, ki lahko govorimo iz Evrope v Ameriko, ki poslušamo s pomočjo radijskih aparatov koncerte iz Rima, Londona in iz drugih daljnih mest.

Mi danes poznamo sile, ki povzročajo te pojave in zakone, ki jih vodijo. Ne čudimo se ničemer več. In vendar — zmaga človeškega uma je čudežen pojav. V njeni luči je postal človek velik, največji med bitji naše zemlje.

Nemara bi bilo dobro, če bi česče primerjali današnjo dobo z nekdanjimi časi, sodobnega človeka s človekom pred tisočletji. Tako bi spoznali, kje še imamo ljudje vzrastl, v čem se še moramo popraviti, da bomo dostojni te velike časti.

Zakaj — o tem ni dvoma: Prav isti človek, ki govori čez ocean, je ostal v nekaterih rečeh tako omejen, ozkostrčen in šibek kot je bil nekdanji človek. Prav tako sebičen in grd nasproti bližnjemu.

Dolga je bila pot od betlehemske zvezde do fizikalnega čudeža v letu 1927 — telefona med Evropo in Ameriko. Kako dolga je pot do dne, ko bo človeštvo premagalo samega sebe, svor je lastne demone? Ko ne bo več voje ne in socialnega suženjstva. Ko bo zavladovala modrost . . .

Stanovanja, ki so brez kurjave topla.

Moderni stavbeniki so dokaj izboljšali naša stanovanja, tako da že v veliki meri ustrezajo zahtevam zdravstva lepote in zlasti še udobnosti. Kadar pa pritisne zima, pokaže vsako stanovanje veliko hibo, ki so se zanj dosedanji graditelji premalo brigali.

Mislimo si, da je stanovanje zaprta kocka. Če hočemo, da preživajo v njej ljudje, tedaj se sme temperatura v notranjosti spreminjati le od 15 do 20 stopinj, kar le v skladu s srednje pomladansko toploto. Zunanje kocke pa se temperatura izdatno spreminja. Poletni doseže gorkota včasih ce-

lo 40 stopinj, med tem ko pade pozimi na 10 do 15 stopinj pod ničlo. Med zunanjo in notranjo ploskvijo stene nastanejo torej velike toplotne razlike, ki se morajo po zakonu prevodnosti izenačiti. Tako se zgodi, da se poleti lahko v stanovanju ocvreš, med tem ko pozimi lahko zmrzneš. Najtežja je kajpa zima. Ko pritisne mraz, se skozi prevodne stene hitro vtihotapl v stanovanje hlad zemeljskega ozračja. Človeku ne preostane drugega kot da si omisli kakršnokoli umetno sonce, ki mu greje notranjščino in — suši žepe.

Pet mesecev traja zima, pet mesecev grejemo štiri stene. Zal res samo stene, kajti le - te vsrkavajo toliko toplote, da je za zrak v sobi ne ostane skorajda nič. Če govorimo strogo »toplotno«, moramo

reči, da sedanja stanovanja sploh nimajo sten, oziroma da so stene vsaj tako tanke, da o njih niti ne kaže govoriti. Poznamo sicer mnogo primerne gradbenega materiala, ki dobro varuje pred mrazom, vendar

Nova vrsta zidne opeke

pa je večinoma predrag. Ker pa se tu vsiljuje v ospredje finančno vprašanje, se moramo najprej vprašati, ali niso morda prihranki na kurivju večji nego nadizdatki za nabavo primerne gradbenega materiala. Računi so to vprašanje potrdili, vendar pa je prvi pogoj ta, da se najde tako gradivo, ki bo reš uspešno ščitilo človeško bivališče pred mrazom.

Najbolj preprosti način bi bil, da se grade debelejšje stene kot so se zidale doslej. Tu pa je stvar taka - le: V stanovanju bo tem topleje, čim debelejši bo zid. Če bi se hoteli na ta način uspešno zavarovati pred zimo, bi morali narediti izredno debel zid, to pa stane toliko denarja, da na ta način ne dosežemo cilja.

Kot nadaljni izolator proti mrazu se je ponudil zrak, ki je znan kot slab prevodnik toplote. Zdelo se je, da bodo dvojne stene s plastjo zraka vmes zadostile vsem zahtevam. Ali tudi ta način gradbe je razočaral. Zrak bi dobro izoliral le tedaj, če bi zračna plast med stenama ostala vedno ista. To pa se ni dalo izvesti. Zrak med stenama namreč neprestano kroži in se izmenjuje z vnanjim, toplim, oziroma mrzlim zrakom. Z nekako razporedbo zaprtih zračnih kanalov v stenah, kjer se zrak ni mogel izdatno menjati, so se končno zgradila še dokaj topla stanovanja, vendar pa zrak tudi tu ni tako ubogal človeških interesov, kakor je bilo preračunjeno na papirju. Kaj torej storiti?

»Trebja pogledati okrog sebe — v naravo,« je dejal inženjer Knappen. »Ste videli že kedaj banano ali oranžo, ki zorita v jako nestalnem podnebjju, da bi imeli lupino polno in masivno, kakor so stene naših stanovanj? Narava je najboljši fizik in je ustvarila tem občutljivim sadežem uprav idealno oblačilo. Lupina je v notranjosti čisto rahla, pretkana z zračnimi mehurčki. Proti zunanji strani se vedno bolj gosti, dokler ne preide v popolnoma gosto in neprozorno površino. Arhitekti! Oglejte si banano ali oranžo in učite se od nje arhitekture!«

Inženjer Knappen, »zdravnik opeke«, kakor ga imenujejo v znanstvenih krogih, je dal dober vzgled. Skušal je ustvariti stene »oranžne lupine«, kakor jih je nazval. Kar je bilo pričakovati, se je tudi zgodilo: Knappen je s svojim sistemom docela uspel. Izdelal je cementno opeko v podobi dokaj velikih blokov, ki imajo v navpični smeri valjaste in eliptične kanale, kakor nam kaže naša slika. Zračni kanali, ki so natančno izračunani, so najbolj izraziti na oni strani bloka, ki je obrnjena proti notranji strani prostora, medtem ko so na vnanjo stran vedno redkejši in manjši.

Ti elementarni gradbeni blok ali opeka — če hočete — so se izkazali kot vzoren gradbeni material za stanovanjske prostore. Posamezni bloki so mehanično izredno odporni in prenesejo do 100 ton pritiska. Radi enakomerne porazdelitve toplote po steni, ki je na notranji strani vedno le malo različna od sobne temperature, se tudi voda na steni ne more zgoščevati. — Na ta način ostane stanovanje vedno suho. Toplotni učinek, radi katerega se je pravzaprav izumila nova oblika stene, je izredno zadovoljiv. Dvajset centimetrov debela stena iz Knappenove opeke varuje proti mrazu enako kot 72 cm debela stena iz navadne masivne opeke, ki se običajno uporablja.

Po novem sistemu se je zgradila že cela vrsta hiš. Stanovalci v takih hišah porabijo zgolj neznamen del onega kuriva, ki so ga potrošili v staromodnih stanovanjih — »ledenicah«.

«Samo dve nesreči poznam.» je dejal francoski pisatelj Aleksander Dumas v neki prijateljski družbi, «nesreči, ki sta za človeka res neznosni: bolezen...»

«In smrt?» ga je prekinil neki prijatelj. «Ne. Smrt ni nesreča, ker znači konec vseh nesreč: bolezen in beda sta najbolj neznosni nesreči...»

Cvetice v januarju.

Pozimi naj bi rožice trgala? V snegu? Kje neki drugje kot na plesu. Doma jih dá v vazo, nagelje seveda, v vitko in visoko iz stekla ali srebra, ker so že najstarejši umetniki pred stoletji predpisali, da nagelji radi svojih gotških oblik ne spadajo drugam. In res je vse na njih v tem zaostrenem slogu: listi, čaša, cvetni lističi in pestič. Postonka, ta je pa baročno košata in cvete šele o binkoštih; zato končajmo z učenostjo o slogih. Sicer pa mamice in tetke, prestroge plesne spremljevalke, vedno trdè, dá kavalirji s šopki niso več tako radodarni kot ob njihovem času. Dandanes dobe samo posamezne nagelje, takrat pa so jih kar zasipali s šmarnicami.

Če bi bila damica v jeseni, ko je začela gojiti najnovejše plesne, začela gojiti tudi šmarnice, hijacinte, tulipane, narcise in druge tem sorodne dišeče cvetice, ne bi bilo treba čakati nageljev brez vonja, ki jih uvažajo čez mejo. Naseliev ki morate že drugi dan po

ce, kakor smo tedaj pisali v »Jutru«, bi imela pozimi na oknu ledene rože, na mizici pred njimi pa bi duhtele šmarnice, kot iz voska vlite hijacinte, tuli-

Poetaz-tacete

Narcisa

smeti, ker ne preneso zakurjenih sob in so minljivi kakor njihovi darovalci.

Če bi bila začetkom jeseni nasadila zamrznjene korenine šmarnic in čebuli-

pani in druge čebulnice najrazličnejših imen, oblik, vonjev in barv. Takoimeno pripravane čebulice, t. j. take, ki so jih holandski vrtnarji zelo zgodaj vzeli iz zemlje in razposlali po vsem svetu, je mogoče prisiliti v cvet že o božiču. Večina čebulnic je bila posajenih, postavljenih v temno klet ali pa zakopanih v zemljo šele okrog Vseh svetnikov in romajo stoprav sedaj iz teme najprej v hladno in mračno, pozneje pa v toplo sobo, kjer morajo nekaj dni stati v kakem temnejšem kotu, da se počasi privadijo na ostro svetlobo. Ker jih ne smemo postaviti k peči in ne takoj k oknu, lahko pokrijemo nežne poganjke s papirnatimi kapicami, drugače se cvet prestraši snežnih refleksov in ostane skrit med listi.

Kdor ni srečen lastnik ali vsaj najemnik vrta, mu je zimsko cvetje gotovo največja naslada celega leta. Kakor že omenjene, tako so tudi hvaležne gojenke tacete, elegantne poetaz-tacete in raznobarvni, veliki krokusi, ali po domače: naš žefran. Ni elegantnejšega

kot nizka tasa s krokusom, ki pa odpre cvetove samo na solncu. Ta tasa je seveda lahko tudi posodica za pepel, samo če je napolnjena s sipo ali mahom.

Posodica s krokusom

ker čebulnice raven vode ne rabijo druge hrane. V posebnih steklenicah pa hijacint nihče več ne goji in so popolnoma iz mode, ker so prepogosto padale iz teh nerodnih posod.

Rastlinam, ki ne zdrže zime pod m'lim nebom, moramo pozimi privoščiti popoln mir, da se odpočijejo od rasti, razkošnega cvetja in ljubezni ter zorenja plodov in semen. V svetlem — ali vsaj ne preveč mračnem in hladnem prostoru, na stopnišču hodniku ali v veži, varne pred mrazom in gorkoto, naj počivajo skoro brez hrane; zato jih smemo zalivati le prav poredko, da se jim ne ožive sokovi — njih kri, ki bi prezgodaj zaplala po rasti in ljubezni ter jih zduki'a. Vodo rabijo pozimi naše gojenke le takrat, ko je prst v lončkih že skoro suha in so v nevarnosti, da ne začno veneti. Če bi se listi povесili, postavimo lonček v vodo nekaj ur, da se prst popolnoma napoji in rastlina oživi. To je zadnje, a radi nevarnosti gnilobe tudi riskantno zdravilo. Zato jih pa tembolj skrbno čistimo suhega in nagnitega listja; z vlažno krp'co obrišimo večkrat prah in saje ter ob vsaki priliki odpirajmo okna, če ni premrzlo, da se prezračijo brez prepiha.

Pri nas imamo prav malo rastlin, ki so se iz tropskih krajev preselile v naše tople sobe, kjer prezimujejo ali pozimi nekatere celo cveto. Za vse te tujke so mraz, nagla sprememba temperature in preprih skrajno škodljivi. Zadržana vlaga, nosebno cveticam v cvetu, in snaga listov sta nujno potrebni.

Okna in balkoni so v zimskem času pusti in le dvoje ali troje hiš tma v

Ljubljani pročelja okrašena s smrečicami, posajenimi v zabožčke, kjer so se čez poletje košatile pelargonije in perfunije. Pred vojno je mestni magistrat celo razpisaval nagrade za najlepše okrašena okna. Zeleti bi bilo, da se to zopet zgodi že prihodnje poletje. Kolkoli pa bi mestne ulice šele pridobile, če bi bila vsa okna pozimi okrašena s smrečicami, malimi mecesni in jelkami, borovčki in bršljanom ter z drugimi zimzelenimi rastlinami, ki vzdrže našo zimo. Poglejmo po parkih, kjer je polno tujih konifar prekrasnih oblik in barv. Vse te vrste lahko na jesen presadimo v zabožčke in spomladi zopet na vrt, da se okrepe. Sicer nam pa mala domača drevesca popolnoma zadostujejo in na deželi si jih skoro vsakdo sam lahko nabavi, v mesto bi jih radi prinašali okoličani, če bi jih kdo zahteval.

Lastniki vrtov se sedaj vesele debelega snega, ki tako sigurno varuje posetve in korenine pred mrazom. Tudi meščani vedo da je sneg »beraški gnoj«, ker snežnica dovaja zemlji najrazličnejšo, rastlinam potrebno hrano. V gnojno grédo se ta mesec nasejejo kvečjemu begonije gomoljnate in tudi druge. Poskrbeti je treba za popravila na vrtu in marsikaj pripraviti. Med temi pripravami je na najvažnejšem mestu študij cerikov in izbira semen za pomlad. Semena je treba s premisljkom nabaviti trkoj, če hočemo imeti ob pravem času zadovoljive in lepe uspehe.

Narodna vremenska prerokba za januar:

Mnogo snega — mnogo sena.

Mih. Zoščenko:

Ljubezen.

(Iz knjige sovjetskih humoresk »Veleocenjeni državljani«, Moskva, 1927.)

Privedite se je končala zelo pozno.

Vasja Česnokov, utrujen in poten, z rediteljsko pentljo na prsih, je stal pred Mašenjko in govoril z moledujočim glasom:

— Počakajte, solnčece moje . . . Počakajte na prvi trimvaj. Zares. Kamboste šli, bog ne daj . . . Saj lahko tu sedite in čakate in tako dalje, vi pa hočete proč . . . Počakajte na prvi tramvaj zares. Saj ste vendar razgreti in jaz sem tudi razgret . . . Človek se lahko prehladi, če je tak mraz.

— Ne, — je rekla Mašenjka in obula galoše, — Kakšen kavalir pa ste, če me nočete spremit zavoljo mraza?

— Saj sem vendar tako razgret, — je rekel Vasja iokavo.

— No, napravite sel

Vasja je poslušno oblekel kožuh, krepko prijel Mašenjko pod pazduho in šel z njo ven.

Na ulici je bil mraz. Bilo je mesečno. Sneg je škripal pod nogami.

— Kakšna nemirna damica ste, — je rekel Vasja in ravnodušno gledal Mašenjkin nosok. — Če bi bila druga namesto vas, jo ne bi za noben denar spremljal. Zares bog ne daj. Samo ljubezen ne sili da grem.

Mašenjka se je nasmehnila.

— Vi se smejete pa me imate za norca, — je rekel Vasja, — jaz pa zares vas vroče ljubim in obožujem. Marja Vasiljevna, Le recite: položite se, Vasja Česnokov čez tračnice, kjer gre tramvaj, in čakajte, da bo prišel prvi voz, — pa se bom vlegel Zares.

— Nehajte no, je rekla Mašenjka — pogledj rajše kako divno lepo je vse okoli v mesečini. Kako lepo je mesto ponoči! Kako divno lepo!

— Da čudovito lepo — je rekel Vasja in pogledal nekoliko začudeno poškodraní omet neke hiše. — Res, zelo divno je . . . Tudi lepota učinkuje, Marja Vasiljevna, če je človek zares zaljubljen . . . Marsikateri učenjak ali komunist trdi, da sploh ni ljubezni, jaz pa trdim, da jo ljubezen. Če vam je prav Marja Vasiljevna, se bom v vas zaljubil do mrzlega groba do popolnega samozatajevanja. Bog ne daj . . . Le recite: bujni se Vasja Česnokov, s tilnikom v tašle zič, — pa se bom.

— No, nehajte vendar, — je rekla Mašenjka in je bil nasmehna.

— Zares — se bom butnil. Ali zelíte?

Parček je prišel na Nevi obrežje.

— Zares, — j rekel zopet Vasja, — ali hočete, na primer da skočim v vodo. A, Marja Vasiljevna? Vi ne verujete, a vam bom lahko dokazal . . .

Vasja Česnokov se je oprijel ograje in pokazal, da hoče splezati gor.

— Joj, — je zakričala Mašenjka, — Vasja! Kaj vam je?

Neka mračna postava je prilezla nenadoma izza vogala in se ustavila ob svetilki.

— Kaj pa tulite? — je tiho rekla postava in ratančno ogledala parček.

Mašenjka je skupno zakričala in se stisnila ob ograjo. Človek je stopil bližje in prijel Vasjo za rokav.

— No, ti pokveka, — je rekel človek z votlim glasom. — Sleci plašč, pa hitro . . . Če pa oš tulil, bom ti takoj potrkal po buči, pa ne boš več živ. Ali si razumeš, sodrğa? Sleci!

— Pa-pa-pa, — je rekel Vasja. Hotel je namreč povedati: — Kaj pa je to vendar prosim?

No, — človek je potegnil ovratnik kožuha.

Vasja je odprl s tresočimi se rokami kožuh in ga slekel.

— Sezuj tudi čevlje! — je rekel človek, — Čevlje tudi potrebujem.

— Pa-pa-pa, — je rekel Vasja, — dovolite . . . mraz je.

— Jo . . .

— Rami nič storite, jaz pa se naj sezulem. — je rekel Vasja azžaljeno, — saj ima kožuh in galoše, jaz pa naj sezulem čevlje.

Človek je mirno ogledal Mašenjko in je rekel:

— Če jo bom slekel in nesel culico — me takoj ustavi stražnik, Saj vem, kaj delam. Ali si sezul?

Mašenjka je v strahu gledala človeka, ne da bi se premaknila. Vasja Česnokov se je vsečel v sneg in pričel odvezovati trakove na čevljih.

— Ona ima kožuh, — je rekel zopet Vasja — in galoše ima, jaz pa naj trpim za oha skupaj.

Človek je oblekel Vasjin kožuh, dasi ni šel tako lahko na njegovo suknjo, vtaknil je čevlje v žep in rekel:

— Sedi, ne premakni se in ne mla-
skaj z zobmi. Če boš kričal ali se pre-
maknil — po tebi bo. Si razumel, so-
druga? Pa ti tudi, damica . . .

Človek si je urno zapel kožuh in iz-
ginil.

Vasja se je skisal, sedel na snegu ka-
kor vreča in začudeno gledal svoje no-
ge v belih nogavicah.

— Zdaj pa imam, — je rekel in bes-
no pogledal Mašenjko.

— Jaz naj jo spremljam, jaz naj pri-
dem ob svojo obleko. Njej je prav?

Ko so postali razbojnikovi koraki
popolnoma neslišni, je pričel Vasja ne-
nadoma cepetati z nogami v snegu in
kričati s tenkim, cvilečim glasom:

— Pomagajte! Razbojnikil

Potem je skočil in tekel skozi sneg,
skakal in zvižgal noge v besnem strahu.
Mašenjka je ostala sama na obrežju.

Samostan Žiča.

Cerkev, kjer bo kronan naš kralj.

Ob reki Ibar, tam med Črno goro,
Albanijo in Staro Srbijo, na zapad od
Kosovega polja, stoji samostan Žiča.
Obdajajo ga planine in pusti, kameniti
bregovi. Okolica je zapuščena in otož-
na kakor ves ta svet, ki se razprostira
med Kosovim in Črno goro. Ljudje, ki
so si tu izbrali bivališča, so vajeni rev-
ščine, a so krepki, utrjeni, bojeviti in
samosvoji. Muslimani in pravoslavni,
Srbi in na meji Albanci živijo skoraj
enako življenje, kakor so ga živeli njih
davní predniki.

V srednjem veku se je širila tod ob-
last srbskih kraljev. Cvetjoča je bila
srbska kraljevina in je slovela radi svo-
je omike daleč po Evropi. Srbski kralji
so za »pokoje svoje duše« gradili cerkve
in samostane, ki so jih imenovali za-
dužbine. Tako zadužbino je postavil ob
Ibru kralj Stevan Prvovenčani. Obdal
jo je s trdnjavo, zakaj časi so bili burni
in od vzhoda so neprestano pritiskali
barbarski narodi. Lepo zadužbino je
zgradil Štefan Prvovenčani in še sveti
Sava, srbski prosvetitelj, sin kralja Ne-
manje, je sodeloval pri izvršitvi njenih
rdečih zidov in bizantinskih kupol.

Že 70 let po izgraditvi je završela
nad tiho dolino reke Ibar nevihta zgo-
dovinskih dogodkov: na srbsko ozem-
lje so vdrlí Tatarí in Bolgari. Plenili in
rušili so vse, kar jim je ostalo na poti.
Tako je postal tudi samostan Žiča njih
žrtev.

Porušeni manastir je obnovil veliki
srbski kralj Milutin. Potem je zopet
pogorel pod ognjem turških plamenic.
Njegova nadaljna usoda je zavita v
meglo. Obnovili so ga in zopet poru-
šili. Tako je bil kakih štirikrat obnov-
ljen. Srbi niso hoteli, da bi izginila
brez sledu zadužbina njihovega slav-
nega kralja. Kljub turškemu suženjstvu
je tlela v njih težnja po svobodi.

In s svobodo se je Žiča zopet obno-
vila. Uzički vladika Janičije Nešković
se je lotil dela. Imel je dobro voljo, ali
premalo znanja. Začel se je prepri o
tem, kako naj se obnovi stara zaduž-
bina. Vladikino polovičarsko delo se je
splošno obsojalo. Vse do zadnjih let
se je razpravljalo o načinu obnove.
Vzlic temu sta bile v Žiči maziljena za
kralja Aleksander Obrenović in Peter
Osvoboditelj.

Danes se trudi posebna komisija izbranih strokovnjakov, da bi obnovila Žičo v prvotnem slogu, v kolikor ga je mogla dognati po izkopninah. Zakaj veliko starih idolov je v teku dolgih stoletij in radi prezidavanja propadlo za vselej. Za časa turškega suženjstva so se dali mnogi ugledni Srbi pokopati v Žiči, da so bili bližje svojemu nacio-

nalnemu kralju. In da bi vstali z njim vred v svobodno življenje . . .

Na grobovih tel. idealnih prednikov prenavljajo sedaj Srbi staro zadužbino kralja Stefana Prvovenčanega, da se v nji krona kralj zedinjenih Jugoslovencov, Aleksander I. Morda bodo dela spomladi dovršena in se bo lahko kronanje izvršilo.

Drobiž.

Petrolej in ribe. Že stoletja se bavijo raziskovalo, prirode z vprašanjem, kako je nastal petrolej. Učenjaki imajo več domnev o tem. Zanimivo je, kako si razlaga nastanek petroleja Mac Parlane, profesor v Pensilvaniji. Po njegovem mnenju poteka petrolej iz trupel poginulih rib. To niso bile morske, marveč sladkovodne ribe, ki so imele v pradavnih dobi dokaj večji pomen nego ga imajo danes. V tej dobi je bilo sladkovodnih rib znatno več kot morskih. Mnoge pokrajine so pokrivalo prostran, lagune in velika plitva jezera, ki je v njih kar mgolelo rib. Take plitve vode so se utegnile nenadoma posušiti, radi česar so poginile ogromne množine rib. Gnila ribja telesa so prišla pri novi povodnji zopet pod vodo, ki jih je polagoma pokrila z blatom in tako zavarovala pred zrakom. Če pa ribe gnijejo v prostoru kamor nima zrak pristopa, nastajajo ogljenčev vodik in razne njegove spojine, ki jih vsebuje petrolej. Na ta način ustvarjeno olje se je počasi pomikalo v sosedne globočje sloje in je zlezlo globoko v zemljo. Postanek petroleja iz rib se utemeljuje tudi s tem, da imajo ribe veliko masti. Mac Parlane pravi, da bo nekega dne izčrpan ves petrolej, kar ga je v zemlji. Tedaj bo nastala potreba, da se producira neravnost iz rib. Tistikrat pa utegne postati riharstvo ena najvažnejših gospodarskih panog.

Koliko ljudi lahko živi na zemlji. Že pred sto leti je trdil angleški učenjak Matthus, da obstoje meje, do katerih lahko gre razmnoževanje človeštva; kakor hitro jih človeštvo prekorači, nima več ne prostora in ne živeža. Berlinski profesor Penck odgovarja na to zanimivo vprašanje: Na Zemlji je prostora za osem milijard ljudi, kar pomeni, da bi moralo živeti na enem km² površine 53 ljudi. Na videz se zdi to število neznatno, vendar pa bi se dalo povisati tako, da bi bivalo na kvadratnem kilometru 90 prebivalcev. Velik del zemelj-

ske površine je namreč puščava in stepa, zato bi se morali prebivalci v ugodnejših krajih tesneje strniti med sabo. Današnje prebivalstvo Zemlje (1,8 milijarde) tvori komaj eno četrtino prebivalstva, ki je po teh računih mogoče; vendar pa bo osem milijard kmalu doseženih, če se bo človeštvo množilo v taki meri, kakor se je plodilo v 19. stoletju. Stare kulturne dežele so že danes preveč obljudene. Na Zemlji pa je še dokaj takih pokrajin, ki bi lahko sprejele največje množice ljudstva, a so slabo naseljene. To pa radi tega, ker so narodi, ki bivajo v teh pokrajinah (n. pr. v tropičnih deželah), preveč medli in odreveneli in se nič ne širijo. Belim ljudem pa je naseljevanje silno otežkočeno, ker ne prenesejo klime, ki vlada v tropičnih pokrajinah. Profesor Penck meni, da bi se dale te pokrajine vendarle naseliti z belopolnimi ljudmi, če bi se skušali aklimatizirati. Najprej bi se morali naseliti v pokrajinah, kjer prehaja zmerna klima v tropično, nato pa bi prodirali vedno globočje v tropično osrčje. Tako bi se lahko belci aklimatizirali v Sahari, ki se bo tudi dala počasi vsaj v nekaterih delih naseliti. Najprimernejša za naseljevanje pa je Južna Amerika, kjer biva danes našnji 70 milijonov ljudi, a bi jih lahko živelo 2000 milijonov. Po Pencku mora prejalistej nastopiti doba, ko bodo kulturni belci vedno bolj naseljevali prekomorske zmerne dežele. (Iz »Forschungen und Fortschritte« 1926.)

Daljnogled, ki bo kazal iz Amerike v Evropo. Ameriški inženjer dr. Alexander-son je izumil aparat, ki o njem trdi, da se lahko z njim vidi 10.000 km in še dalje. Torej bo mogoče gledati iz Amerike v Evropo in obratno. Doba velikih iznajdb še ni zaključena. Naš potomci bodo uporabljali čudovite iznajdbe o katerih niti mi ne sanjamo.

Za vse dolgujem hvalo svoji materi, ki je najboljša in najnaravnější vzgojiteljica otrok.
Napoleon.

Dr. Fr. Ilešič:

Poljsko mesto Vlnno in Litva.

Med mesti, ki so za Poljsko imela velik pomen v preteklosti, a ga imajo tudi danes, se mora imenovati Vlnno. Leži daleč tam na severnem vzhodu današnje poljske države, na železnici, ki drži iz Varšave preko Litve in Estonije proti Petrogradu.

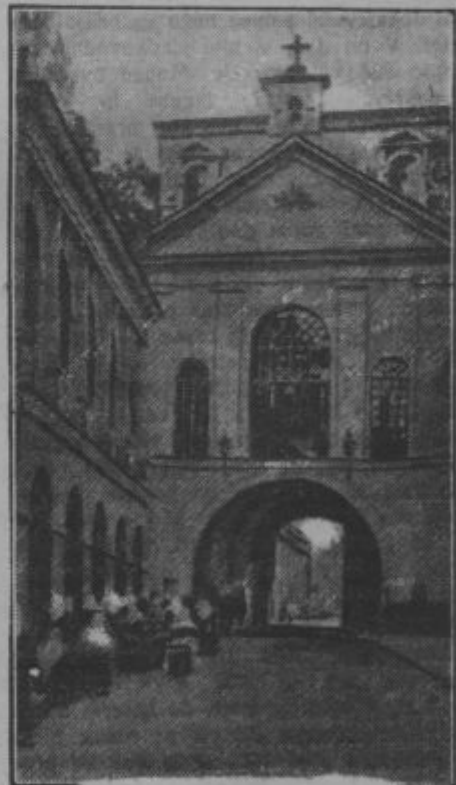
Sedel sem v ponedeljek ob 11. uri dopoldne v Zagrebu na brzovlak, bil zvečer ob 10. na Dunaju, ob 11. sem se z vzhodnega kolodvora odpeljal preko Čehoslovaške ter bil v torek ob 4. uri popoldne v Varšavi. Ponoči ob 11. sem odpotoval iz Varšave ter bil v sredo zjutraj okoli 8. ure v Vilnu. Tako dolga je pot do Vilne.

V ravnini še leži Bialystok (Beli stok), ki nas je v ranli jutranjih urah pozdravil s svojimi številnimi tvorniškiimi d'rniki, ne pa že Grodno, ki nas je do njega preko visokega mosta nad reko Njemenom prepeljal vlak kakšno uro pozneje. Postaja Druskieniki je sama po sebi neznatna, ali mnogobrojni avtomobili, ki čakajo tam, kažejo, da je nekje v bližini bogatejše življenje: nekoliko kilometrov na zapad odtod leži letovišče istega imena, kamor rad zahaja na odmor maršal Pilsudski; prav kraj kopališča gre meja med Poljsko in državo Litvo; že v okolici Druskienik je nekaj vasi, kjer ljudstvo govori litovski. Vozeč se tako skoro vzporedno z državno mejo sem prispel v Vilno, največje mesto onega dela poljske države (šteje nekako 200.000 prebivalcev).

Stari Rim je ležal na 7 gričih; zazdelo se mi je, da imam Rim pred seboj, ko sem z Zamkove gore gledal na Vilno; zakaj na več gričih je zgrajeno. Skozi mesto se vije reka Vilja; prilično globoko vdrta med svoje bregove; v mestu samem se izliva v njo manjša Vilejka... V spominu se mi budi Mickiewiczeva

pesem o Vilji, kraljici poljskih rek, in o lepi Litvinki.*

Zgodovina ne ve, ali pravljica dobro ve, kako se je začelo Vilno. Pred davnimi stoletji je v Novogrodsku stojeval knez Gedimin. Goste šume so se širile daleč na okrog; lovil je v njih knez in po

Ostra Brama v Vilnu.

lovu nekoč truden zaspal; v sanjah je ugledal ogromnega volka v železnih

* Slika na strani 56 predstavlja Zamkovo goro (Grad) in reko Viljo.

oklepih: zver je tulla, kakor da vije sto volkov. Svečenik-vedeževalec je knezu razjasnil sen: železni volk je grad in mesto, glas stojine volkov je bodoča slava tega mesta. In Gedimin je na gori sezidal grad in nanj prenesel svojo stolico.

Bila je deželja okoli Vilna še v 14. stoletju poganska. Krščanstvo ji je prinesla Poljska, ko se je Gediminov vnuk Jagielo poročil s poljsko kraljico Jadvigo (1386) ter postal poljski kralj, početnik dinastije Jagelovičev. Danes ima Vilno — kakor Krakov na jugu Poljske — veliko število cerkva, tako lepih cerkva, kakor jih je v tolikem številu najti redkokje. Le poglej sliko, ki kaže en del Vilna! Sveti Kazimir, vnuk Jagelov, je deželni patron.

Močno se časti na Poljskem Mati Božja. Poleg Matke Božje Censtohovske slovi Majka Božja Ostrobramska v Vilnu Ostra Brama (= vrata, kapija) so stara mestna vrata, ki skozi njih prideš od kolodvorske strani v sredino mesta. Nad temi vrati je sezidana kapela in v njej se nahaja čudotvorna slika Matere Božje; od 16. stoletja je tam.

Ulica, ki se začneja pri vratih, se imenuje Ostrobramska. Da vidiš tam pobožnost! Klečijo ti ljudje daleč dol po ulici, posebno če je gori v kapelici maša. Nikoli ne gre noben moški po tej ulici da bi se ne odkril. In odkrite glave gre do konca ulice; tudi Židi se brez izjeme odkrivajo. Tako močna je Majka Božja, ki pesniku Mickiewiczu »brani Ostro Bramc«.

Malo nižje je pa pravoslavni samostan in pravoslavna nadškofija. Sploh ima Vilno polog katoliških še mnogo drugih cerkva tako cerkev kalvinsko, luteransko, židovsko sinagogo (Židov je v mestu 40 odst) in muslimanski meše* (v zemlji vilenski so namreč tudi muslimani, danes čisti Poljaki, le islamskega verolpovedanja, prvo: no Tatarji)

Pod Zamkovo goro, tik ob Vili stoji katedralna cerkev Sv. Kazimir počiva v njej in pa Barbara Radziwillowna, »Iz večnega ognja, ki ga je čuval tukaj svečenik litevskih bogov, je izšla rodbina Radziwillov, ta stara plemenita rodbina, do moči enaka kraljem,« mi je rekel moj poljski znanec. Radziwilli še v današnji poljski politiki igrajo vlogo. Iz te rodbine je bila Barbara, ki jo je ljubil zadnji Jagelovič, kralj Zigmunt Avgust († 1572.) Ko mu Seim (državni zbor) ni hotel dovoliti, se poročiti z njo,

bi bil on rajši zavrzel krono nego Barbaro. Njen spomin nam hrani zgodovina in poezija.

Kakor sem gori rekel, Vilno ni daleč od državne meje poljsko-litevske, a na vzhodu od Vilna si v par urah železniške vožnje na ruski meji. Zemlja vilenska je torej kakor kliča zabita med Rusijo in Litvo. To daje temu delu Poljske poseben pomen.

Litva je državnica, ki šteje nekako dva milijona prebivalcev; 74 odst. je Litvinov*, 10 odst. je Poljakov, 7 odst. Židov. Glavno mesto Litve je Kovno, ki ima 92.000 stanovnikov, a med njimi je toliko Poljakov, da je župan — vsaj nedavno — še bil Poljak. Sploh je med Litvini zelo mnogo ljudi s poljskimi imeni na -ski, seve danes jih obračajo na litevsko stran (na -ius, -is, -as), na primer je gosp. Šlezevič postal Šlezevičius itd. V Kovnu je tudi univerza z 2300 slušatelji; prorektor je Poljak, profesor Nikolaj Romer, ki edini dobro pozna prošlost Litve.

Protj Poljski je Litva naravnost min'aturna država in vendar — hoče biti z njo v vojnem stanju, v nekakem načelnem, mirnem vojnem stanju. Med državama ni niti diplomatskih odnosov. Ko sem direktorju državnega arhiva v Vilnu (ogromen arhiv!) rekel, da imam potnico (pašport) za vse države v Evropi razen Rusije, mi je rekel: »Litva pa daje potnice za ves svet, samo za Poljsko, svojo sosedo, ne.« Med državama ni tudi še danes nobene železniške komunikacije, a meje čuvajo oddelki vojske, progranične čete.

To vojno stanje, ki se ga Litva drži kakor blaznik fiksne ideje, prinaša predvsem njej ogromno škodo. Kaj ti pomaga pristanišče Klajpeda (Memel), če pa nima zveze s poljskim zaledjem?

Več je vzrokov, ki nam tolmačijo čudni pojav da se mala in od Poljske gospodarsko odvisna Litva stavi tako po robu Predvsem je to nemško delo.

Ko so v svetovni vojni Nemci okupirali Poljsko in pokrajine ob Baltskem morju, so pač sprevideli, da je neodvisna Poljska nujnost zgodovine in razmer, a hoteli so jo na vseh krajih oslabiliti ter so tam na severnem vzhodu favorizirali takozvani beloruski in litevski element Vilno in Litvo so ločili od Varšave ter to okupirano ozemlje ime-

* Jezik litevski spada med indoevropske jezike kakor grški, latinski, slovanski ter je za indoevropsko jezikoznanstvo važen.

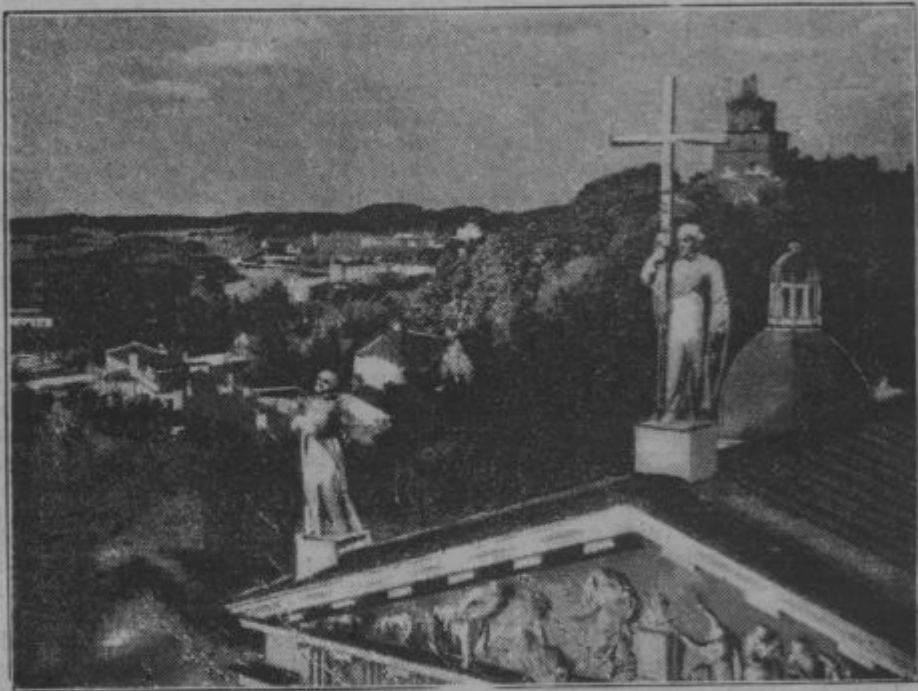
novali «Obersof»; ustvarili so litevski državni zbor «Tariba», a Tariba je seveda izvolila nemškega kneza Uracha za litevskega vladarja. Samostalno Litvo je potem pariška mirovna konferenca potrdila.

Ta Litva sedaj trdi, da nima svoje glavnega mesta, zakaj Vilno da je njena prestolnica. Tako govori njena diplomacija in zatrjuje, da brez Vilna — ne more govoriti s Poljsko. Na kaj opira svojo zahtevo po Vilnu?

Dvakrat sem bil v Vilnu, enkrat cel teden, a litevskega glasu tam nisem slišal. Komaj 1 odst. prebivalcev Vilne

dandanes tudi za čisto poljsko pokrajino, za ves svet tja doli do Pinjska in Bržešča (Bžešć Litevski!) Ves severnovzhodni del današnje Poljske (Grodno, Vilno, Novogrodek, Baranoviče) se v tem zgodovinskem smislu še dandanes na Poljskem imenuje Litva (a Litvinov tam ni), v tem smislu je Litvin poljski pesnik Mickiewicz, v tem smislu poljski narodni junak Koščuško in v tem smislu je Litvin Pilsudski.

Treba je torej dobro razločevati etnografsko Litvo kot današnjo državo od poljske »Litve«, kjer Litvinov sploh ni razen drobcev na državnih mejah.

Motiv iz Vilna.

je Litvinov in tudi okolica ni litevska; le čisto ob državni meji je nekaj vasti litevskih, posebno severno od Vilna. Etnografski torej Vilanščizna ni litevska. Litva opira svoje zahteve na zgodovino.

V srednjem veku se je (izza 13. stoletja) razvila močna litevska država; nje stolica je bilo Vilno, dokler se pod Vladislavom Jagelom Litva in Poljska nista spojili. To je res, da ta Litva po svoji veliki večini in po svoji upravi ni bila etnografski litevska, nego slovanska (poljsko-beloruska) ter je njen uradni jezik bil slovanski. Državno-politično ime Litva pa je ostalo de

Srednjeveška Litva se je s pravo Poljsko združila in končno popolnoma zhlila. Brez nasilja je to šlo; po sporazumljenju in v dobrem pojmovanju vzajemnih interesov, ko jim je pretela nevarnost od nemških križarjev. Skupaj sta porazili Nemce pri Grünwaldu (1410.) in zvesto se je pred vekom Litva udeleževala velikih poljskih vstaj. Krščanstvo in vso kulturo je etnografska Litva prejela od Litve — kakor zrastle dvojčka sta, ki jima ista sila žene kri. Baš ta velika skupnost pa je globlji psihološki vzrok, da se Litva Poljske tako boji; v njej se namreč najlaže kulturno in jezikovno popolnoma izgubi.

Litavske težnje po Vilnu so politiki Nemčije kajpada simpatične. Kajti če bi vilenska poljska Litva pripadala k današnji državi Litvi, bi Nemcem preko te tako povečane Litve bila pot svobodna v sovjetsko Rusijo. Najnovejši politični prevrat v litevski državi, ki je republiko dal prezidenta Antona Smetono, za ministrskega predsednika pa prof. Antona Waldemara, se smatra za uspeh Nemcev.

Na poljski strani je svojčas eksistirala koncepcija: Litvo združiti s Poljsko, kakor je bila združena z njo v preteklosti, v veliki uniji. Brez sile se pa to ne bo moglo zgoditi. Vprašanje Vilne pa vsekakor ne obstoji niti za Poljsko niti za Društvo narodov.

Par tednov sem pretekelega leta preživel na poljski Litvi, izven Vilna, na posestvu poljskega znanca. Ne enkrat sem se zvečer oziral tja po nebu, kjer je odsev luči pričal o Vilnu, mestu poljske slave in poljskega trpljenja; spominjal sem se Jurčičevega Andreja Paška, ki je kot vojak Napoleonove armije tod hodil in Francozom služil za poljskega tolimača. Bil sem v Mednikah in Trokah (stolici Karaimov, Židov, ki imajo tatarski bogoslužni jezik) ter čul tu o Žigi Herberstelnu, ki je v 16. stoletju tod potoval v Rusijo.

Rad mislim na Vilno in Litva mi je mila.

Kaj bomo videli l. 1935 na luni.

Leta 1609. je Galilei, slavni italijanski zvezdoslovec, montiral v Benetkah prvi zvezdarski daljnogled. Leče je dobil iz Holandske in jih je vstavil v leseno cev. Tako je bil sestavljen prvi aparat te vrste in prvič je radovedno človeško oko pogledalo skozi povečalna stekla na nebeška telesa.

V svoje ogromno zadoščenje je Galilei opazil na luni, kj je nanjo nameril najprej svoj daljnogled, gorovja in doline. Višino gora je meril s pomočjo njih senc, ki jih mečejo na ravnine. Galilei je bil mnenja, da ni izključeno, da so na mesecu živa bitja. Ker je to svoje mnenje povedal drugim ljudem, je imel kmalu neprilike s Sveto Stolicjo.

Iz te davne preteklosti pa dovolite, da preskočimo v zelo bližnjo bodočnost.

Vzemimo najpozneje l. 1935.

★

Podajmo se v francoske Alpe, v bližino mesta Annecyja, na goro Salève. Po lepi vozni cesti pridemo v višino

1330 metrov do mogočne zvezdarne, za katere zidavo je bila vstavljena velika vsota v francoski državni proračun za leto 1927.

Če nam je sreča mila in pridemo na vrh gore v zvezdarno v zelo jasni noči in nam dovolijo pogledati skozi veliki daljnogled, bomo lahko videli, kot nekaj Galilei, iz bližine lune in njena gorovja... a še mnogo, mnogo več, griče, skale, kamenje...

Zamigljalo nam bo pred očmi radi ogromne povečave in zato nam bodo dejali, naj si rajši ne kvarimo oči, temveč naj si ogledamo velike fotografije, ki so jih napravili z ogromnim daljnogledom. Na teh povečanih klišejih bomo z začudenjem opazili mesečna tla, kot bi jih gledali iz tretjega nadstropja kake hiše.

Če se nahajajo na luni ostanki izumrle civilizacije, stebri, podrtje hiše, spomeniki itd., jih bomo natančno razločili.

Če danes leta 1927, pogledamo skozi največji daljnogled na luno, bi na njej

komaj opazili veliko ladjo. To pa lahko vidimo edinole skozi največji dose-danji daljnogled (premer 2.50 m) opa-zovališča Mount Wilsona v Kaliforniji.

Teleskop zvezdarne na gori Salève v Franciji pa bo imel leta 1935. daljno-gled s premerom petih metrov in bo torej štirikrat bolj povečal.

Galilei je leta 1609. opazoval Jupitro-ve satelite, majhne lune, ki se vrte okoli ogromnega zemeljskega telesa, ki je od nas oddaljeno približno 775 mi-lijonov kilometrov.

Na gori Salève bomo leta 1935. lahko opazovali planete, ki obdajajo zvezdo Alfo v Kentavru, nam najbližje solnce — ki pa je vendar le oddaljena od nas še 42 trilijonov kilometrov. Ta zvezda, Sirij in druge nepremičnice ne bodo za nas več zgolj točke brez vsake raze-sežnosti kot so sedaj, temveč majhne krogle, okrogle kot prava sonca.

Lahko si tudi mislite, da bomo sled-njč potom tega velikana med daljno-gledi izvedeli, ali so »kanali« na Marsu plovni. Marsov zemljepis bomo takrat skoraj tako dobro poznali, kakor luni-nera za časa Galileia.

Planet Saturn pa nam bo moral raz-odeti tajnosti svojega čudnega obroča. Ta je 12.000 km širok in 2000 km de-bel. Danes ne vemo, ali je to roi zvez-dic, takozvanih asteroidov, ali pa je oblak.

Leta 1935. bomo vedeli, česar letos ne znamo.

Vsak dan seveda ne bo mogoče po-polnoma izrabljati ogromnega daljno-gleda. V teku treh let je približno eno samo noč zrak tako miren in čist, da se skozi njega vidi tako jasno, kakor smo pravkar opisali. Zato se ne bo dal ta daljnogled do skrajnosti uporabiti.

Kakor znano, se zemeljska površina zelo pogosto trese, česar pa mi ne opa-zimo. Pač pa bi se to tresenje opazilo v takem daljnogledu. Zato bo montiran na hidro - pnevmatične podstave.

Migljanja zvezd pa ne bo mogoče ni-kolj popolnoma odpraviti, ker je od-visno od zračnih tokov in ker bo vedno obstojal zrak nad zvezdogledi.

Daljnogled s premerom petih metrov bo torej skoraj gotovo najmogočnejši, ki ga bo sploh mogoče kdaj uporabljati. In na 1300 m visoki skali bo lah-ko samo enkrat ali dvakrat vsakih 36 mesecev pokazal višek tega, kar lahko da.

Pomislite, da bo mogoče skozi ta daljnogled kinematografirati luno in zvezde. Morda bomo videli kamenje, ki se pod vplivom vročine in mraza kruši na luninih gorah in vaji v doline, ali pa dim ogrjenika Tieteta in nastajanje čudne rose, ki so jo že nekateri opazovali na luni in ki ni morda nič drugega kot izhlapevanje.

Vse to pričakuje znanstveni svet od bodoče zvezdarne na gori Salève, za katero bosta dva Francoza, gospa in gospod Dinan, žrtvovala večino svo-jeja premoženja.

—ž—

Ne gijmo lasje!

Higijena glave za ženske in moške. O »Bubikopfu«.

Vsak človek bi moral že v zdravih dneh negovati lasje. Takrat, ko se začenja kazati pleša, je po navadi že prepozno. Pleša-vost je čisto ne po lastni krivdi v večini primerov posledica škodljivega omehčanja las.

Ljudem, ki so dovolj utrjeni, nič ne sto-ri ako si umilejo glavo vsak dan s hladno vodo. Neutrjeni ljudje pa naj si umivajo glavo s toplo vodo (približno 30 stopinj) in sicer povprečno vsakih 14 dni; če pa so lasje zelo mastni, vsakih osem dni. Vodi se lahko doda dober shampoo ali pa na-vadna jedilna soda in boraks, morebiti tudi glicerín (po eno kavino žlico na liter vo-de) ali kamilični čaj. Na ta način se zlasti

pri mastnih lasih izloči veliko nesnage, ki se rada nabira v lasih.

Tam, kjer so lasje preveč suhi, uporab-ljaj zgolj kako nevtralno milo. Po umivanju se morajo lasje počasi sušiti. Treba jih je razčesati in sestri k topli peči ali pa tja, kamor sije solnce; varuj pa se vetra. Naj-boljše je, če si umivaš lasje zvečer, preden greš v posteljo, nakar si glavo močno za-viješ, tako da se lasje počasi suše pod ruto. Za sušenje las ni priporočljiv aparat, ki se v ta namen ponuja, ker zračni tok stori lasje krhke in pozneje rajši izpadejo.

Priporoča na se, da se takni po umivanju namažejo konci las z dobrim brilantinom. To storiš tako, da ga daš nekoliko na zob-

če česala in se počeseš na koncu las. Na ta način se zabrani cepljenje, ki je najbolj pogubno za lasišče, ker globoko razcepljeni lasje se kmalu prelomijo in izpadejo.

Nekoliko masti potrebujejo lasje že po naravi, zato ne smeš misliti, da je treba odstraniti vso maščobo. Baš presuhi lasje se na raiši razcepe. Če pa uporabljaš hrlantini ali kako drugo mast, jemlji malo in le po umivanju Maziljenje las, kakor se je zlasti v prejšnjih časih dokaj razpaslo, je škodljivo. Lasišču koristi lahka masaža glave; predno pa se masira, je treba kaniiti v lasje nekoliko kapljic dobre vode za lase. Moški naj si lase vsak dan dobro in krepko počesejo s česalom.

Omeniti moramo tudi to, da naj tihče ne hodi z mokro glavo iz hiše.

Kot dobra voda za lase se priporoča alkoholna raztopina salicilove kisline (1%), balzama Peru kamilična tinktura itd., ki se jim ahko prilije če so lasje suhi, malo ricinovega olja (3 odstotki).

Kdor ima izredno mastno lasišče, naj si vsak dan vriha v kožo na glavi nekoliko dobrega žveplenega mazila. Poprej pa moraš na mestu, kjer vrihaš mazilo, razčesati lase kakor da delaš prečo. Mazilo najlažje vrihaš s pomočjo kake stare ščetke za zobe. Na ta način se najlažje otresti prhljaj na glavi, oziroma se prepreči nje nastajanje. Dobro se je obneslo tudi obsevanje z višinskim soncem, pri katerem pa le, seve, potrebna strokovnjaška roka.

Za barvanje las, ki naj skrije prezgodnje simptome staranja, se priporočajo razna sredstva. Najbolj nedolžno je sredstvo, ki so ga poznali v ta namen že stari Rimljani: izvleček iz orehovit lupin. Pri izbiri umetnih sredstev pa je dobra kar največja pazljivost: vzemi le najboljšo marke (Maara, Jankejeva Herne Kalos, I Oreal Herne, Pate de Kalf Hunné).

Zdaj pa še nekaj o frizuri in posebej za ženske o deški frizuri (Buhikopfi). Frizura bi se morala ozirati na obliko glave in obnaza ter na človekovo osebnost. Ni vsaka frizura za vsakogar. Glede «buhikopfa» pa povem to, le Rad priznam, da ima krajanje las dobre strani, čeprav le napak, ako kdo pričakuje, da bodo samo radi tega lasje bolj rasli. Odohravam pa deško frizuro le tedaj, če ohrani ženski glavni ženski značaj. Kakor hitro ga izgubi, postane ta moda zoprna in menim da se izrekam zoper njo v interesu samih žena, kajti «izenačenje» ženske z moškim ni samo protinaravno, marveč je tudi proti resničnemu

moškemu okusu in žensko samo ponižuje. Kontrasti so tudi v takih rečen silnejši od enakosti.

Vojislav I. Ilić:

Iz srpske poezije.

Zimsko jutro.

*Jutro je. Oštar mraz spalio zeleno
lisje,
A tanak i beo снег покрио поље и равни
И ниски тричани кров. У даљу зуби се
брези,
И круже видокруг тавни.*

*У селу влада мир, још чико устао наје
А будан петао већ, живносно лупнувши
крилом,
Поздравља зимски дан, и звучним
речети гласом
Тај мир у часу милом.*

*Ил' каткад само тек живиждањ јасно
се чује,
И тежак, промук'о глас, Јо новац
пролази селом
И брзе мамећи псе погурен у поље жури,
Покривен копреном белом.*

*Свуда пустош и мир, Ноћна се кандила
гасе —
А свежи јутарњи дах прелеће долине
мирне;
И шум се разлеже благ, кад својим
студеним крилом
У голе гранчице дирне.*

○ ○ ○

Vojislav I Ilić (1862—1894), sin pesnika Jovana Ilića, rodom iz Beograda, spada med najboljše srbske pesnike. Nekatero njegove pesmi so pravi biseri srbskega pesništva, ki imajo trajno vrednost.

Slovarček: mraz je spalio lisje (lišče) — ga je pomiril: brezi — bregovi, vidokrog — obzorje; tavní — temno; petao — petelin; živno — živahno; lupnuvši krilom — udaril je s perotjo; rečeti mir — mori mir; mamti — klicati, vabiti; nočne kandile — zvozde; graničice — veje.

V dobrem je lahko dober biti, v trpljenju se spoznajo junaki. Njogoš.

ŽENŠKE ZADEVE

Kako naj kurimo.

Na kmetih imajo po mnogih krajih še odprta ognjišča, da se kadi po vsej hiši in uide najmanj polovico toplote brez koristi. Na takem ognjišču pogori ogromno drv. Gospodinja bi skoraj že v enem letu prihranila na drvih toliko, kolikor velja štedilnik. Že njegovo ime pove, da štedi na drvih. — Po mestih imamo povsod štedilnike. Drva, trske in premog pripravi že prejšnji dan! Pepel pa poberi iz štedilnika in iz peči vedno zjutraj, ker je zvečer morda še nekaj žerjavice v njem. Zakuriš najlažje v suhimi trskami, ki jih naloži križem na nekoliko zmečkanega papirja ali na stružke ter zapali; ali pa zažgi drobne trske in goreče nakupič v štedilnik ali peč. Zelo važno je, kdaj deneš na drva premog. Goreti morajo drva dobro, vendar pa glej, da prideneš premog še preden so se izpremenile v žerjavico, ker sicer boš morala dodajati novih drv, ki so še dražja nego premog. Spočetka deni na goreča drva le malo ne predebelega in ne predrobnega premoga ter dodajaj počasi, da začne dobro goreti. Potem pa precej naloži, da se štedilnik oz. peč hitro razgreje. Ogenj, ki počasi tli, ne daje toplote. Ko sta štedilnik ali peč dovolj gorka, pa nalagaj polagoma ter ogenj premišljeno izkoriščaj. Pazí, da ne nastane v štedilniku ali peči prehud prepih ter imej spodnja vratca le spočetka odprta; potem jih priprí ali celo popolnoma zapri, sicer pogori brezkoristno preveč kuriva. Ne zaneti ognja ob vratcih peči ali štedilnika, nego sredi rešetke, tako ti ne odhaja toplota skozi vratca. Zakuri šele tedaj, ko imaš vse pripravljeno in ko veš, kaj imaš položiti na štedilnik. Potem pa premišljeno prestavljai posode, ker štedilnik ni povsod enako vroč. Tudi ne pozabi, čemu imamo pokrovke. Marsikaj skuhaš lahko tudi v pečici; seveda ne smeš pozabiti na dotično jed, da se končno morda ne začne pečí.

Če pečeš kaj v pečici, ne zalvaj kotla z mrzlo vodo, ker to pečico ohladi.

Pomni končno, da proizvajajo suha in drobna drva več vročine kot mokra in debela. Zato naj bodo drva vedno prav drobno nacepljena in suha. Tako jih požgeš mnogo manj.

Premrzeli krompir dobi nepriljetno slaček okus. Ta okus se precej polzgubi, ako pu-

stiš olupljeni krompir dalje časa v vodi. Če leži premrzeli krompir delj časa v zmer-no gorkem prostoru, tudi izgubi slačkobni okus. — Krompir kali prezgodaj, če je v pretopli shrambi. Kali so strupeni in škodujejo krompirju, ker mu jemljejo redilne snovi. Zato ne smemo hraniti krompirja niti na pregorkem niti na premrzlem kraju.

Zmrznjeno sadje. Kakor hitro opaziš, da je sadje zmrznjeno, ga treba takoj segreti, da ne zmrzuje še dalje; kajti čim več ledu se napravi v sadju, tem večja je nevarnost, da se pokvari. Ogrevati pa ga moraš, prav počasi ter ga ne smeš prijemati z gorkimi rokami, niti ga stiskati, ker je zmrznjeno sadje lako občutljivo. Najbolje je, da segreješ prostor, kjer le sadje, ne da bi se ga dotikal. Tako se sadje počasi otaja in le prav porabno, če ni že preveč zmrznjeno. Ako se sadje na ta način ne da več rešiti, tedaj ga pusti še nadalje zmrznjenega, a ga kmalu porabi. Otajano sadje se namreč hitro pokvari, medtem ko se n. pr. zmrznjena jabolka, ki jih naliješ z vodo in skuhaš ali dušiš z vinom, prav dobro. Če taka jabolka najprej otajaš in jih pustiš na zraku, dobe zaradi kemične pretvorbe čuden, nepriljeten okus.

Vlažna stanovanja so zlasti otrokom silno škodljiva ter hitro povzročajo škrofile, angleško bolezen, tuberkulozo t. dr. Ako prihaja vlaga od tal, ker ima hiša slah temelj, treba dvigniti deske in napraviti pod njimi betonsko plast. Posvetovati se je vsekakor s strokovnjakom. Vlažne stene osušiš ako stanovanje pridno kuriš in hkratu zračiš. Razum tega pomni, da suha sol in sveže žgano apno hitro vsesavata vlago. Zato postavljaj v bližini sten plitke posode, napolnjene s soljo in zopet druge z žganim apnom. Ohole lahko vedno nanovo posušiš in zopet uporabiš. Z apnom postopaj previdno, da ne pridejo otrneli do nje.

Preproge pozimi lahko očistimo na lako enostaven način. Položimo jih s pravo stranjo na suh sneg in stepamo preproge narobe. Neverjetno le, koliko prahu in nesnage se nabere v snegu. Čez nekaj časa premaknemo preprogo na novo plat snega in stepamo iznova. Tako ostane ves prah v snegu, preproga pa je kakor nova.

Zena je uganka, čije rešitev se imenuje: materinstvo. Nietzsche,

TEDENSKO OGLEDALO

Kronika.

V preteklem tednu je agitacija za oblastne volitve postala živahnejša. SDS je pričela prirejati po deželi dobro uspele show

Minister dr. Krajač,
«dobrotnik» slovenskih vinogradnikov.

de, na katerih naglaša predvsem važnost rešitve raznih gospodarskih vprašanj potom oblastnih samouprav ob istočasni decentralizaciji državne uprave. SLS se poslužuje v volilnem boju svojih starih gesel o ogroženih veri, o zakonodajni avtonomiji in o dinjenju Sloveniji. V glavnem se bije volilni boj med SDS in SLS. Splošno se opaža nazadovanje radičevcev, ki doživljajo na svojih shodih mnogo razočaranj.

Veliko pozornost je zbudila v vsej javnosti obsodba Državnega sveta kot disciplinarnega sodišča dne 4. t. m. nad več vodilnimi uradniki železniške direkcije v Zagrebu, ki so oškodovali državo pri nabavi premoga za milijonske vsote. Več uradnikov je bilo upokojenih, med njimi tudi za-

grebski železniški direktor Dimitrije Jovanović.

Dne 6. t. m. je imel bivši minister Pucelj v Raki na Dolenjskem shod, ki pa so mu ga prevzeli sam, demokrati ter mu brali ob tej priliki bridke levite.

Dne 9. t. m. je govoril Sv. Pribičević na mnogoštevilno obiskanem shodu SDS v Beogradu o notranji in zunanji politiki ter je ob tej priliki naglašal z ozirom na italijansko-albanski pakt potrebo izvajanja načela «Balkan balkanskim narodom».

Ob istem času je imel St. Radić več shodov v Dalmaciji, na katerih pa je doživel popoln tujasko. V krajih kjer so bili doslej ljudje večinoma njegovi pristaši, se je udeležilo njegovih shodov komaj par sto ljudi, pa še med temi so bili pristaši drugih strank zelo mnogoštevilni. Nazadovanje Radićevega vpliva in meči v Dalmaciji je zbudilo politični javnosti mnogo pozornosti. Tudi na Hrvaškem in drugod je ud-

Bivši zunanji minister dr. Ninčić,
čigar italofilska politika rodi sadove v Albaniji in na Madžarskem.

ležba na radičevskih shodih zelo majhna. Ljudje so se naveličali priznanja demagogstva.

V nedeljo 9. t. m. se je vršilo v ljubljanskem opernem gledališču veliko protestno zborovanje proti reduciranju igralskega osebja. Na shodu so se zastopniki slovenskih kulturnih organizacij in političnih strank izrekli za neokrajeno slovensko Narodno gledališče ter proti skrajšanju njegovih proračunskih postavk. Radčeva stranka je shod bojkotirala.

Dne 10. t. m. se je z petdesetimi finančnimi odborji Narodne skupščine k razpravi o drž. proračunu za l. 1927/28.

V manjpolitičnem oziru so zbudilo mnogo pozornosti vesti ameriških in francoskih listov o načinu, kako si je kupila Italija s podkupninami prijateljstvo s Albanijo. Nič manjše pozornosti ni zbudila več, da Anglija na sestanku Chamberlaina

z Mussolinijem v Lirornu ni pristala na ta pakt in da je bila do njegovih zaključitvenih paktov, da ureja Italija svoje odnose z Albanijo, dogovora z Jugoslavijo. Iz napovedanega potovanja madžarskega ministrskega predsednika grofa Bethlena v Rim v svrhu zaključitve prijateljskega pakta med Madžarsko in Jugoslavijo, se sklepa, da v Italiji napram naši državi obkroževalno politiko.

V Ameriki se čimdalje bolj jasno kaže, da so vzrok državljanski vojni v Nicaragui interesi kapitalistov Zedinjenih držav, a istotako tudi v Mehiki vzrok novoranih nemirov interesi severoameriškega petrolejskega trasta.

Na Kitajskem se je 5. t. m. pričela odločilna bitka med severnimi in južnimi kitajskimi četami za Šir. Kitajci so zasedli v Hnkevu angleške koncesije in pregnali Angleže.

PÊLE-MÊLE

Švicarski Nemci nas uče . . .

Nemški pisatelj Bartsch pripoveduje v nekem članku o švicarski demokraciji, da se švicarski Nemci le s težavo nauče nemškega književnega jezika. »Za Švicarja srednjega stanu je pismena nemščina podobna tujemu jeziku, ki se ga mora počteno učiti, človeku iz ljudstva pa je bolj tuja ko italijanščina in francoščina, ki jo govore nenemški Švicarji.« Nemec, ki pride v Svico, se mora naučiti nemškega narečja, če hoče, da ga preprosti nemški Švicarji dobro razumejo. Postržček ali branjevec je v zadregi, če ga nagovoriš v pravilni nemščini, prav tako natakarica v manjših lokalih.

Razlika med švicarskim nemškim narečjem (»Schwyzerdütsche«) in nemškim književnim jezikom je taka, da se celo švicarski nemški pisatelji ki sicer izborno pišejo v nemškem slovstvenem jeziku, težko izražajo, če nanese prilika, da morajo govoriti takozvani »hochdeutsche«. Vidi se jim, da pridejo pogosto v zadrego in jim je naliubše, če lahko povedo svoje misli v narečju.

Ta dejstva za poznavalca nemških razmer niso nova, a so zelo zanimiva. Razlike med nemškimi narečji so tako velike kot razlike med slovanskimi narodi v nekaterih primerih celo še večje. Med vojno se je pripetilo, da so nemški vojaki iz posameznih nem-

ških pokrajin niso mogli razumeti med seboj v nemščini in so se morali poslužiti zasovražene francoščine.

Kaj so v primeri s tem razlike med narečji v Jugoslaviji oziroma med našimi pisanimi jeziki? Narečje se preliva v narečje tako naravno in brez ostrih prehodov, da ni nikjer natančne meje in da se macedonski in slovenski kmet brez posebnega truda razumeva med seboj. Med vojno so se naši kmetje lepo razumeli z ruskimi ujetniki, ki so se čudili, da so našli v neznanih jim krajih toliko domačih besed. Naši ujetniki na Ruskem pa so z lahkoto zmagovali težkoče ruske govorice.

Z vidika nemškega naroda bi bili danes tudi Nemci razcepljeni na celo vrsto narodov, ki bi se močno razlikovali med seboj in ki bi — če bi bilo treba — tudi zatajili drug drugega kakor se zgodi vtasi med Slovani. Toda Nemci so hvelj bolj skupaj, imeli so srečnejše gospodarske kulturne in politične razmere. Tako se je med njimi že zgodaj razvila zaveza narodne in kulturne skupnosti, ki ne odreče niti tedaj, ko ji politična nasprotja razdvajajo.

Dunajsko Nemec pride med švicarske Nemce in ga nlego vojaki skoraj ne razumejo. Slovenec pride v Bitoli, ki je znatno dlje od Ljubljane nego Dunaj od Cariba, pa se razume z domačini vsaj toliko, če ne bolj kot dunajski Nemec s švicarskim kmetom, in vendar smo bili Slovenci od Bl-

tolja tako odrezenj, kakor da bi bila Južna Srbija v Aziji; niso o se ne poznali in ne čutili kot del kulturne celote. V švicarskih Nemcih pa je zmerom živela zavest, da so člani ene tistega uenšitega naroda. Vsekakor zanimiv primerjava.

Kramljanje o sportnikih in sportu.

Znano je da imajo mnogi atleti navado, da pred bojem oziroma pred tekmo zmolijo kratko molitvico za podelitev zmage ali, da se vsaj prej prekrizajo. To navado ima tudi slavni francoski težkoatlet Charles Rigulot. Ko se le mudil pred nekaj tedni na Dunaju, da bi pokazal Dunajčanom svoje posebne vaje v enoročnem in obojoročnem potegu ter obojoročnem prostem sunku, le šlo spöčetka vse prav dobro; ko je pa hotel slednjič Rigulot svoj lastni rekord v obojoročnem sunku (171 kg) nadkrmili, se je prekržal in pripognil, da dvigne težko ročko. Pri tem pa je napravil neki prisotni atlet zbadljivo opazko, kar je Parizana tako zmedlo, da je opustil vsak pokuš in je özlovnile odšel.

Po naši odbi Rigulot ni prav storil. Če je zares pobožen, bi mu bila ta avtosugestija tudi gotovi pomagala, že radi tega, ker takrat sploh ni bilo močnejšega tekmeča in Bog je vedno, kakor smo to videli v svetovni vojni, z močnejšimi nastajoni. Če kak slabič še tako goreče moli in se še tolikanj križa, ne bo radi tega premagal močnejšega nasprotnika, kajti za tak boj je treba močnih mišic in teh ti molitev ne more dati, vsaj v današnjih pokvarjenih časih ne; v starem veku so se baje dogajali taki čudeži.

Tudi med rokoborci je mnogo pobožni ljudi; spomnimo se samo na odličnega ruskega borca Ivana Zaikina, ki je nastopal pred nekaj leti v Ljubljani in se je pred vsakim bojem pred občinstvom pobožno prekržal. Drugi rokoborci niso imeli te navade, vsaj v boju ž njim ne, kajti potem bi se bila izkazala resnica starega reka »Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal.« Da si le znal Zaikin s svojo orjaško močjo božjo pomoč prav izdatno pridobiti, smo videli vsi.

Samo enkrat je v Ljubljani pade Zaikin, če se ne motim, proti Sibirjaku Gromovu. Prekržal se je bil sicer tudi pred tem bojem, toda Bog mu ni hotel pomagati, ker se je bil pobožni Kazak prejšnjo noč pregrešil; po neki verziji je pregloboko pogledal v kozarec, po drugi verziji pa se je z neko brhko Ljubljančanko malo predolgo

zabaval; skratka, njegov priemi in objemi tisti večer zdaleka niso imeli onega učinkovalnega vpliva na njegovega nasprotnika kakor sicer in tako se je zgodilo da je Zaikin tisti večer podlegel, haje prvič v svojem življenju. Pravijo, da se je za pregrinjalom hridko zlokal in ožaloval svojo zablodo. Kar se pa tiče Gromova, mu ta zmaga tudi ni dosti koristila; kajti bil je v tisti konkurenci šele četrti zmagovalec, ker je tudi on preveč ljubil ženske, ki so kar norele za mladim in stasitim Sibircom; neka ljubljanska dama si ga je pustila celo naslikati in je bila ta slika razstavljena pri Magdici O Gromovu pa pozneje ni bilo več čuti; zgini le kakor že narsikateri atlet, ki ni o pravem času spoznal pogubnega vpliva ženske na moško moč, kajti »muller est malleus quo Deus homines mollet et malleat«, ženska je kladivo, s katerim Bog meha in toče ljudi.

★

Vsak sportnik pričakuje težko tistega trenotka, ko bo začela njegova moč in čilost propadati, ko ne bo moglo noheno sredstvo ovirati tega propada in mu bodo mlajši tekmeči izvirno prvenstvo iz rok. Toda napredujoča zdravniška veda je že našla odpomoček, ki bo vgašajočo telesno moč ne samo ohranil na isti višini, ampak le celo dvignil na najvišji vrhunec, ki ga le dotični sploji kdaj dosegej. Ta zdravnik umetnik, ki bo izvršil to čudo, je značilni ruski pomialevalec dr. Voronov. Po svoji lastni izjavi sicer ni dosedaj še nohenega atleta pomladil, je pa trdno prepričan, da svoječasnaj champion, če steje tudi 50 let, lahko postane zopet tako delazmožen kot v času svojih največjih uspehov. Pred nekaj meseci je prišel k Voronovu 54 letni plesalec, ki mu je ves obupan tožil, da je star in izrabljen in ne more več vršiti svojega poklica. Dr. Voronov ga je po svoji metodi ozdravil in plesalec pleše zopet s tisto čilostjo in gibčnostjo, kakor pred 30 leti.

Drug slučaj: 62 letni nosač v tržnici je moral radi starosti opustiti svoj posel; zašel se je k Voronovu in po preteku nekaj tednov je svoj težki poklic izvrševal, ko prejel »Opičja žleza vlije novo moč v izrabljeno telo« je izjavil pomialevalec, »in pripravljen sem v svrhu poskusa, da oslabelemu atletu brezplačno vrnem mladostno moč«. Pet dni nato se je že našel tak atlet in sicer slavni kolesar Maurice Brocco, svoj čas eden najboljših six-day-vozačev. Voronov ga bo v najkrajšem času operiral in če se ta eksperiment posreči, potem bo-

Do nastopile uprav nepregledne posledice v vseh sportnih panogah. In tedaj bo naš Danilo — Bog ga nam še dolgo ohrani — skupno s starejšimi članji opere in drame v resnem gigantiskem boju porazil naše najboljše nogometaše, in če se bo občinstvo smejalo, bo šel ta smeh na rovaš mladih. Da bi le opie ne zmanjkalo.

Mesec januar v kmeti- stvu.

V tem mesecu si mora kmetovalec popraviti orodje in stroje, kose itd., da bo imel vse pri roki, ko bo treba na delo. V gozdu si naseka potrebni stavbni les in dopolni tudi skladovnico drv. Če je vreme primerno, vozi tudi gnoj na njive in travnike.

Pri živini skrbi za dobro krmljenje. Paziti mora, da ni izpostavljena mrazu, celo pa ne prepihu. Pri breji živini je posebno paziti, da ne dobiva premrzle vode. Daj ji rajše postano vodo.

V sadovnjaku opravi še opravila, ki jih morda ni še dovršil, zlasti pa obrezovanje in obžagavanje vej. Izpostavljeno mlado drevje obvlje s slamo, da ga varuje pred event. hudimi mrazovi, druga debla namaže z gostejšim apnenim beležem, da jih zavaruje proti objedanju po zajcu. Včasih tudi zajčka pričaka s pihalnikom in potem brž v lonec z njim.

V čebelnjaku skrbi, da imajo čebele dovolj hrane, predvsem pa miru, ker tako čebele porabijo manj hrane. Od čebelnjaka odpodi vse kokoši, golobe, pazi da v njegovi bližini ne bo miši ali podgan ali celo žoln in srak. Tudi ti daj čebelnjam mir, ne pečakaj vsak dan v čebelnjak. Pregleduj enkrat na teden. Tekoče hrane v januarju čebelnjam ne podajaj, dajaj jim, ako potrebno, raje nekoliko zmočen kandis. Sedaj si že pripravljaj voščene umetne stene in vse orodje ter priprave denj v red.

Prijatelj cvetic in vrta si že v januarju preskrbi potrebno semenje cvetic in zelenjave, da ob času ne bi ostal brez nje-ga. Sedaj obrezuje tudi žive meje in lepotično grmičje. Kar nisi še primerno prikril ali obvil in obvezal proti mrazu, stori brž. V kolikor v jeseni nisi, moreš sedaj ob primernem vremenu še saditi vetrnice in ranunkule, ki pa jih moraš z listjem primerno pokriti. Eventualno je čas še za tulpe in

hiacinte, a uspeh že ni gotov. Aurikule in primule poseješ sedaj v lonce ali zabožke in jih ob lepem solnčnem vremenu pre-staviš na prosto.

V tem mesecu pridno držiš tudi svinčnik v rokah, da zaključiš staro leto in urediš račune ter doženeš koliko si premoženjsko napredoval. In končno te čaka v tem mesecu tudi še neko prav ne-ljubo opravilo, t. j. davčna napoved. Sestavi jo vsekako, alj glej, da jo sestaviš prav. Ako napovedi ne vložiš, ti lahko po-tem branijo rekurz radi previsoke odmere davka.

Kralj Matjaž in njegov potomec.

(Moderna bajka.)

Zgodilo se je, da je gospod naših dni srečal junaka kralja Matjaža. Visoko je povzdignil svoj kratkoviden pogled, stopil na prste in dejal kralju Matjažu:

— Ah, ti si kralj Matjaž? Hrust si res, ali veš — po okusu našega časa nisi. Zastarel si, ženske te ne bi marale in deca bi se ti rogala. Najbolje je, da se vrneš v dupljo.

Kralj Matjaž se je zasmeljal in njegov dih je potomca kralja Matjaža od-pihnil.

Tako se je končala moderna bajka.